

ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ

Ὁ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἣν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν (Α΄ Τιμ. ς΄ 20-21)

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2007 • ΤΕΥΧΟΣ 52

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νά ἀνατρέψουμε τὴν κυριαρχία τοῦ τίποτα	σελ. 1
Καθοδηγητικό κείμενο Γέροντος Παΐσιου	σελ. 2
Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Διασάφησης ἐπαναβεβαιώνει τὸ Filioque	σελ. 5
Ἀξιοσημείωτες σελίδες ἀθηνωτικῶν ἀγώνων μοναζουσῶν	σελ. 9
Ὁρθόδοξη εἰκονογραφία: Παράδοση ἢ ἀλλοτριώση;	σελ. 11
Γενοκτονία μνήμης καὶ ἔγκλημα εἰρήνης	σελ. 13
Μουσικοθεραπεία	σελ. 15
Ἡ «Ὑπερπροσωπικὴ Ψυχολογία» καὶ ἡ ἑωσφορικὴ μύηση	σελ. 23
Ὁ Καπετάν Καλόγερος	σελ. 27
Βιβλιοπαρουσίαση	σελ. 28
Εἰδήσεις καὶ σχόλια	σελ. 29

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΧΡΟΝΙΑ: ΝΑ ΑΝΑΤΡΕΨΟΥΜΕ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΤΙΠΟΤΑ

Δέν μπερδέψαμε τίς ἡμερομηνίες. Καθὼς ὁμως βρισκόμαστε στό πρῶτο τεῦχος τῆς Παρακαταθήκης γιά τό 2007 καί ἐν ὄψει ὅλων τῶν φανερῶν καί κρυφῶν δρωμένων στόν τόπο μας καί παγκοσμίως, κάνουμε αὐτὴ τὴν ἀναφορά ὡς μία σύνοψη τοῦ 2006 καί μιὰ στόχευση γιά τό 2007.

Ἡ Νέα Παγκόσμια Ἀ-ταξία προωθεῖ καθημερινά τοὺς στόχους της μέ τοὺς λαοὺς καί τοὺς πολίτες στήν πλειοψηφία τους σέ ρόλο πα-

θητικοῦ θεατῆ καί τηλεθεατῆ. Ἄλλοι σκέφτονται γιά μᾶς. Ἄλλοι ἀποφασίζουν γιά μᾶς καί φαίνεται νά εἶναι ἀκαταμάχητοι. Τό καλοκαίρι τοῦ 2006 ἔδειξε ὁμως, ὅτι ὁ Μεγάλος Ἀδελφός δέν εἶναι ἀνίκητος. Δύο μῆνες σχεδόν, ὁ μέγας χωροφύλακας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς δέν κατάφερε νά κάνει καλά μιὰ Χεζμπολλάχ. Τό Ἀφγανιστάν καί –κυρίως– τό Ἰράκ ἐξελισσονται σέ ἓνα νέο Βιετνάμ γιά τὴν ἐπίδοξη παγκόσμια αὐτοκρατορία. Ἡ Κίνα ἀναπτύσσεται

ταχύτητα, ενώ η Ρωσία αρχίζει να παίρνει πά-
λι τά πάνω της. Νέα «άτακτα παιδιά» –κυρίως
τό Ίράν και αργότερα η Βόρειος Κορέα– στο-
χοθετούνται για μιά μελλοντική «έπιχείρηση
ειρήνης και αποκατάστασης τής δημοκρατίας»
και στίς χώρες αυτές.

Συγχρόνως η Δύση –δέν συζητούμε για τίς
Η.Π.Α. του νέου ΄Αουσβιτς (Γκουαντάναμο)–
διολισθαίνει όλο και περισσότερο σε μιά μορ-
φή «δημοκρατικής» δικτατορίας με τήν Συν-
θήκη Σένγκεν III (ηλεκτρονικό φακέλωμα του
D.N.A.). Κυρίως όμως η νέα απολυταρχία έρχε-
ται άπαλά με τή δική μας συγκατάθεση ή ακό-
μη και τό παρακαλητό. ‘Ο κατάσκοπος, πού
πληρώνουμε για νά έχουμε στήν τσέπη μας (κι-
νητό), στό σπίτι και στό γραφείο μας (Internet),
ανοίγει τό δρόμο.

Μεταλλαγμένα τρόφιμα και άλλαγή του κλί-
ματος είναι ήδη μπροστά μας. ΄Εχει γραφεί ότι

οί πόλεμοι του 21ου αϊ. θά είναι για τό νερό.

Παράλληλα η Νέα Τάξη θέλει νά σκοτώσει
τή μνήμη. Νά ξαναγράψει τήν ΄Ιστορία, όπως
τήν έξυπηρετεί. Και σ΄ αυτή τήν προσπάθεια
βρίσκει πάντοτε πρόθυμους ύπαλλήλους. ‘Η
ύπόθεση με τό έπαισχυντο βιβλίο δήθεν ΄Ιστο-
ρίας τής ΣΤ΄ Δημοτικού (κουρευογράφημα τό
ονόμασε ό Κώστας Ζουράρις) τά λέει όλα.

‘Η Νέα Τάξη όμως κάνει δύο θεμελιώδη λά-
θη: Πρώτον, ξεχνά ότι ό πραγματικός κύριος
τής ΄Ιστορίας είναι ό Θεός.

Και δεύτερον, μάς θεωρεί όλους δεδομένους
(βλ. άρθρο Ν. Λυγερού, σ. 15 *Παρακαταθήκης*).

Πιστεύει ότι δέν θά αντιδράσουμε ό,τι και
άν πάει νά περάσει.

Σας μάς ανήκει η ευθύνη νά τή διαψεύσου-
με.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΑΝ ΟΙ ΦΙΛΟΕΝΩΤΙΚΟΙ ΔΙΝΟΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΛΗΓΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΑΥΤΟΙ, ΟΙ ΕΧΟΝΤΕΣ ΖΗΛΟΝ ΟΥ ΚΑΤ'ΕΠΙΓΝΩΣΙΝ, ΔΙΝΟΥΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ*

ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Του μακαριστού Γέροντος Παΐσιου του ΄Αγιορείτου

΄Εν ΄Αγίω ΄Ορει τῆ 23ῆ ΄Ιανουαρίου 1969

Σεβαστέ Πάτερ Χαράλαμπες,

΄Επειδή βλέπω τόν μέγáλον σάλον πού γίνε-
ται εις τήν ΄Εκκλησίαν μας, έξ αιτίας τών δια-
φόρων φιλενωτικῶν κινήσεων και τών έπαφῶν

του Πατριάρχου μετά του Πάπα, επόνεσα κι΄
εγώ σαν τέκνον Της και έθεώρησα καλόν,
εκτός από τίς προσευχές μου, νά στείλω κι΄ ένα
μικρό κομματάκι κλωστή (πού έχω σαν φτωχός
μοναχός) διά νά χρησιμοποιηθῆ και αυτό,
εστω και για μιά βελονιά διά τό πολυκομματι-
σμένο φόρεμα τής Μητέρας μας. Πιστεύω ότι

* ΄Η έπιστολή αυτή [σύντομα θά δημοσιευθῆ στο βιβλίο «Μαρτυρίες προσκνητηῶν» (έπιμέλεια Ν.
Ζουρντζόγλου, έκδ. γ΄)] έστάλη από τόν μακαριστό Γέροντα Παΐσιο στήν έφημ. ΄Ορθόδοξος Τύπος πρίν
από σαράντα σχεδόν χρόνια. ΄Απευθυνόταν στον μακαριστό π. Χαράλαμπο Βασιλόπουλο. Τότε δέν έδημο-
σιεύθη. Σήμερα είναι περισσότερο επίκαιρη από τότε, διότι τά οίκουμενιστικά ανοίγματα έχουν αύξηθεΐ.
‘Ο Γέρον Παΐσιος συνιστά τήν βασιλική όδό τών ΄Αγίων. Δηλαδή, διαφωνούμε με τά οίκουμενιστικά
ανοίγματα, αλλά δέν δημιουργούμε δική μας «΄Εκκλησία» (σχίσμα). Πρέπει νά σημειώσουμε ότι, όταν σύσ-
σωμο τό ΄Αγιον ΄Ορος διέκοψε τό μνημόσυνο του Πατριάρχου ΄Αθηναγόρα, ό μακαριστός Γέροντας –
όπως ήταν φυσικό– ακολούθησε αυτή τήν όμόφωνη ΄Αγιορειτική απόφαση.

θά κάμετε αγάπην καί θά τό χρησιμοποιήσετε διά μέσου τοῦ θρησκευτικοῦ σας φύλλου. Σᾶς εὐχαριστῶ.

Θά ἤθελα νά ζητήσω συγγνώμην ἐν πρώτοις ἀπ' ὅλους πού τολμῶ νά γράψω κάτι ἐνῶ δέν εἶμαι οὔτε ἅγιος, οὔτε θεολόγος. Φαντάζομαι ὅτι θά μέ καταλάβουν ὅλοι ὅτι τά γραφόμενά μου δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἕνας βαθύς μου πόνος διά τήν γραμμὴν καί κοσμικὴν ἀγάπην δυστυχῶς τοῦ πατέρα μας κ.κ. Ἀθηναγόρα. Ὅπως φαίνεται, ἀγάπησε μίαν ἄλλην γυναῖκα μοντέρνα, πού λέγεται Παπική Ἐκκλησία, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Μητέρα μας δέν τοῦ κάμνει καμμίαν ἐντύπωση, ἐπειδὴ εἶναι πολύ σεμνή. Αὐτή ἡ ἀγάπη, πού ἀκούστηκε ἀπό τήν Πόλι, βρῆκε ἀπήχησι σέ πολλά παιδιά του, πού τήν ζοῦν εἰς τὰς πόλεις. Ἀλλωστε αὐτό εἶναι καί τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας: ἡ οἰκογένεια νά χάσῃ τό ἱερό νόημά της ἀπό τέτοιου εἶδους ἀγάπες, πού ὡς σκοπόν ἔχουν τήν διάλυσιν καί ὄχι τήν ἔνωσιν...

Μέ μιά τέτοια περίπου κοσμικὴ ἀγάπη καί ὁ Πατριάρχης μας φθάνει στή Ρώμη. Ἐνῶ θά ἔπρεπε νά δείξῃ ἀγάπη πρῶτα σέ μᾶς τὰ παιδιά του καί στή Μητέρα μας Ἐκκλησία, αὐτός, δυστυχῶς, ἔστειλε τήν ἀγάπη του πολύ μακριά. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν, νά ἀναπαύσῃ μὲν ὅλα τὰ κοσμικά παιδιά, πού ἀγαποῦν τόν κόσμον καί ἔχουν τήν κοσμικὴν αὐτὴν ἀγάπην, νά κατασκανδαλίσῃ ὅμως ὅλους ἐμᾶς, τὰ τέκνα τῆς Ὁρθοδοξίας, μικρά καί μεγάλα, πού ἔχουν φόβον Θεοῦ.

Μετά λύπης μου ἀπό ὅσους φιλενωτικούς ἔχω γνωρίσει, δέν εἶδα νά ἔχουν οὔτε ψύχα πνευματικὴ οὔτε φλοιό. Ξέρουν ὅμως νά ὁμιλοῦν γιά ἀγάπη καί ἐνότητα, ἐνῶ οἱ ἴδιοι δέν εἶναι ἐνωμένοι μέ τόν Θεόν, διότι δέν Τόν ἔχουν ἀγαπήσει.

Θά ἤθελα νά παρακαλέσω θεορμά ὅλους τοὺς φιλενωτικούς ἀδελφούς μας: Ἐπειδὴ τό θέμα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι κάτι τό πνευματικόν, καί ἀνάγκην ἔχουμε πνευματικῆς ἀγάπης, ἅς τό ἀφήσουμε σέ αὐτούς, πού ἀγαπήσανε πολύ τόν Θεόν καί εἶναι θεολόγοι σάν τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καί ὄχι **νομολόγοι** [ἡ ὑπογράμμισι ἀνήκει στόν Γέρον-

τα], πού προσφέρανε καί προσφέρουν ὀλόκληρο τόν ἑαυτὸν τους εἰς τήν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας (ἀντί μεγάλης λαμπάδας) τοὺς ὁποίους ἄναψε τό πῦρ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί ὄχι ἡ ἀναπτῆρα τοῦ νεωκόρου. Ἄς γνωρίζωμεν, ὅτι δέν ὑπάρχουν μόνον φυσικοὶ νόμοι ἀλλὰ καί πνευματικοί. Ἐπομένως, ἡ μέλλουσα ὀργή τοῦ Θεοῦ δέν μπορεῖ ν' ἀντιμετωπισθῇ μέ συνεταιρισμὸν ἁμαρτωλῶν (διότι διπλῆ ὀργή θά λάβωμε), ἀλλὰ μέ μετάνοιαν καί τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου.

Ἐπίσης ἅς γνωρίσουμε καλά, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας, δέν ἔχει καμμίαν ἔλλειψιν. Ἡ μόνη ἔλλειψις, πού παρουσιάζεται, εἶναι ἡ ἔλλειψις σοβαρῶν Ἱεραρχῶν καί Ποιμένων μέ Πατερικὰς ἀρχές. Εἶναι ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί· ὅμως δέν εἶναι ἀνησυχητικό. Ἡ Ἐκκλησία, εἶναι Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καί Αὐτός Τὴν κυβερνάει. Δέν εἶναι Ναός, πού κτίζεται μέ πέτρες, ἄμμο καί ἀσθέστη ἀπὸ εὐσεβεῖς καί καταστρέφεται μέ φωτιά βαρβάρων, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «καί ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμίσει αὐτόν» (Ματθ. κα', 44-45). Ὁ Κύριος, ὅταν θά πρέπη, θά παρουσιάσῃ τοὺς Μάρκους τοὺς Εὐγενικούς καί τοὺς Γρηγορίου Παλαμᾶδες διά νά συγκεντρώσουν ὅλα τὰ κατασκανδαλισμένα ἀδέλφια μας, διά νά ὁμολογήσουν τήν ὀρθόδοξον πίστιν, νά στερεώσουν τήν Παράδοσιν καί νά δώσουν χαράν μεγάλην εἰς τήν Μητέρα μας.

Εἰς τοὺς καιροὺς μας βλέπομεν, ὅτι πολλὰ πιστὰ τέκνα τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας μας, μοναχοὶ καί λαϊκοί, ἔχουν, δυστυχῶς, ἀποσχισθῆ ἀπὸ Αὐτὴν ἐξ αἰτίας τῶν φιλενωτικῶν. Ἐχω τήν γνώμην, ὅτι δέν εἶναι καθόλου καλό ν' ἀποχωρίζωμεθα ἀπὸ τήν Ἐκκλησίαν κάθε φοράν πού θά πταίῃ ὁ Πατριάρχης· ἀλλὰ ἀπὸ μέσα, κοντά στή Μητέρα Ἐκκλησία ἔχει καθῆκον καί ὑποχρέωσιν ὁ καθένας νά διαμαρτύρεται καί ν' ἀγωνίζεται μέ τὸν τρόπον του. Τό νά διακόψῃ τό μνημόσυνον τοῦ Πατριάρχου, νά ἀποσχισθῇ καί νά δημιουργήσῃ ἰδικὴν του Ἐκκλησίαν καί νά ἐξακολουθῇ νά ὀμιλῇ ὑβρίζοντας τὸν Πατριάρχην, αὐτό, νομίζω, εἶναι παράλογον.

Ἐάν διά τήν Α΄ ἢ τήν Β΄ λοξοδρομήσι τῶν κατά καιρούς Πατριαρχῶν, χωριζόμεθα καί κάνουμε δικές μας Ἐκκλησίες, –Θεός φυλάξι– θά ξεπεράσουμε καί τούς Προτεστάντες ἀκόμη. Εὐκόλα χωρίζει κανείς καί δύσκολα ἐπιστρέφει. Δυστυχῶς ἔχουμε πολλές «Ἐκκλησίες» στήν ἐποχή μας. Δημιουργήθηκαν εἴτε ἀπό μεγάλες ομάδες ἢ καί ἀπό ἓνα ἄτομο ἀκόμη. Ἐπειδή συνέδη στό καλύδι των (ὀμιλῶ διά τά ἐν Ἁγίῳ Ὅρει συμβαίνοντα) νά ὑπάρχη καί Ναός, ἐνόμισαν ὅτι μποροῦν νά κάμουν καί δική τους ἀνεξάρτητη Ἐκκλησία. Ἐάν οἱ φιλοενωτικοί δίνουν τό πρῶτο πλήγμα στήν Ἐκκλησία, αὐτοί, οἱ ἀνωτέρω, δίνουν τό δεύτερο. Ἄς εὐχηθοῦμε νά δώσῃ ὁ Θεός τόν φωτισμόν Του εἰς ὄλους μας καί εἰς τόν Πατριάρχην μας Κον. Κον. Ἀθηναγόραν, διά νά γίνῃ πρῶτον ἡ ἔνωσις αὐτῶν τῶν «Ἐκκλησιῶν», νά πραγματοποιηθῇ ἡ γαλήνη ἀνάμεσα στό σκανδαλισμένο ὀρθόδοξο πλήρωμα, ἡ εἰρήνη καί ἡ ἀγάπη ἡ πνευματική μεταξύ τῶν Ὁρθόδοξων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, καί κατόπιν ἄς γίνῃ σκέψις γιά τήν ἔνωσιν μετά τῶν ἄλλων Ὁμολογιῶν, ἐάν καί ἐφ΄ ὅσον εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦν ἄσπασθοῦν τό Ὁρθόδοξον δόγμα.

Θά ἤθελα ἀκόμη νά εἰπῶ, ὅτι ὑπάρχει καί μία τρίτη μερίδα μέσα εἰς τήν Ἐκκλησίαν μας. Εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ἀδελφοί, πού παραμένουν μέν πιστά τέκνα Αὐτῆς, δέν ἔχουν ὅμως συμφωνίαν πνευματικήν ἀναμεταξύ τους. Ἀσχολοῦνται μέ τήν κριτικήν ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου καί ὄχι διά τό γενικώτερον καλόν τοῦ ἀγῶνος. Παρακολουθεῖ δέ ὁ ἓνας τόν ἄλλον (περισσότερον ἀπό τόν ἑαυτόν του) εἰς τό τί θά εἰπῇ ἢ τί θά γράψῃ διά νά τόν κτυπήσῃ κατόπιν ἀλύπητα. Ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐάν ἔλεγε ἢ ἔγραφε τό ἴδιο πρᾶγμα, θά τό ὑπεστήριζε καί μέ πολλές μάλιστα μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν Πατέρων. Τό κακό, πού γίνεται εἶναι μεγάλο, διότι ἀφ΄ ἑνός μέν ἀδικεῖ τόν πλησίον του, ἀφ΄ ἑτέρου δέ καί τόν γκρεμίζει μπροστά στά μάτια

τῶν ἄλλων πιστῶν. Πολλές φορές σπέρνει καί τήν ἀπιστία στίς ψυχές τῶν ἀδυνάτων διότι τούς σκανδαλίζει. Δυστυχῶς μερικοί ἀπό ἐμᾶς ἔχουμε παράλογες ἀπαιτήσεις ἀπό τούς ἄλλους. Θέλουμε νά ἔχουν ὅλοι τόν ἴδιο μέ ἐμᾶς πνευματικό χαρακτήρα. Ὅταν κάποιος ἄλλος δέν συμφωνεῖ μέ τόν χαρακτήρα μας, δηλαδή ἢ εἶναι ὀλίγον ἐπεικῆς ἢ ὀλίγον ὀξύς, ἀμέσως βγάξομε τό συμπέρασμα ὅτι δέν εἶναι πνευματικός ἄνθρωπος. Ὅλοι χρειάζονται εἰς τήν Ἐκκλησίαν. Ὅλοι οἱ Πατέρες προσέφερον τάς ὑπηρεσίας των εἰς Αὐτήν. Καί οἱ ἥπιοι χαρακτήρες καί οἱ αὐστηροί. Ὅπως διά τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαραίτητα καί τά γλυκά καί τά ξυνά, καί τά πικρά ἀκόμη ραδίκια (τό καθένα ἔχει τίς δικές του οὐσίες καί διταμίνας), ἔτσι καί διά τό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλοι εἶναι ἀπαραίτητοι. Ὁ ἓνας συμπληρῶνει τόν χαρακτήρα τοῦ ἄλλου καί ὅλοι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νά ἀνεχώμεθα ὄχι μόνον τόν πνευματικόν του χαρακτήρα ἀλλά ἀκόμη καί τίς ἀδυναμίες, πού ἔχει σάν ἄνθρωπος.

Καί πάλιν ἔρχομαι νά ζητήσω εἰλικρινῶς συγγνώμην ἀπό ὄλους, διότι ἐτόλμησα νά γράψω. Ἐγώ εἶμαι ἓνας ἀπλός μοναχός καί τό ἔργον μου εἶναι νά προσπαθῶ ὅσο μπορῶ ν΄ ἀπεκδύωμαι τόν παλαιόν ἄνθρωπον καί νά βοηθῶ τούς ἄλλους καί τήν Ἐκκλησίαν μέσῳ τοῦ Θεοῦ διά τῆς προσευχῆς. Ἀλλ΄ ἐπειδή ἔφθασαν μέχρι τό ἐρημητήριό μου θλιβερές εἰδήσεις διά τήν Ἁγίαν Ὁρθοδοξίαν μας, ἐπόνεσα πολύ καί ἐθεώρησα καλό νά γράψω αὐτά πού ἔνοιωθα.

Ἄς εὐχηθοῦμε ὄλοι νά δώσῃ ὁ Θεός τήν χάριν Του, καί ὁ καθένας μας ἄς βοηθήσῃ μέ τόν τρόπον του διά τήν δόξαν τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μέ πολύν σεβασμόν πρὸς ὄλους
Ἕνας Μοναχός ἐρημίτης
[Μοναχός Παῖσιος]

Η ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ CLARIFICATION (ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΣ)

ΕΠΑΝΑΒΕΒΑΙΩΝΕΙ ΤΟ FILIOQUE

του Ἱερομονάχου Δημητρίου Γρηγοριάτου

Στό περιοδικό «Ἐκκλησία» δημοσιεύεται ἄρθρο τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φαναρίου κ. Ἀγαθαγγέλου, στό ὁποῖο ἐκτίθενται οἱ βασικές θέσεις ἑνός κειμένου πού ἐξεδόθη ἀπό τό *Ποντιφικικό Συμβούλιο γιά τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν* μέ τόν τίτλο *Clarification (Διασάφησης)* τήν 13η Σεπτεμβρίου 1995. Κατά τόν Θεοφιλέστατο, ἡ *Διασάφησης* παρουσιάζει «μία νέα προοπτική γιά μία νέα συγκλίνοια προσέγγιση τοῦ σοβαροῦ αὐτοῦ θεολογικοῦ ζητήματος [τοῦ Filioque] γιά τίς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν [Ὁρθόδοξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς]»¹.

Οἱ θέσεις τοῦ κειμένου αὐτοῦ θεωροῦνται ἀπό τόν Θεοφιλέστατο ὡς ἕνα θετικό δῆμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς πρὸς τήν Ὁρθόδοξη διδασκαλία περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μάλιστα ἐκτιμᾶται ὅτι τήν ἄποψη αὐτή συμμερίζονται ἀκόμη καί οἱ ἐπικριταί τῆς *Διασαφήσεως*, ὅπως π.χ. ὁ καθηγητής J.-Cl. Larchet, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε κριτική τοῦ κειμένου τῆς *Διασαφήσεως* στό περιοδικό *Le Messenger Orthodoxe*, No 129, II-1997, μέ τίτλο: *La Question du «Filioque»*.

Κατωτέρω παρουσιάζουμε τά κυριώτερα σημεῖα τῆς κριτικῆς τοῦ κ. Larchet, ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύει ὅτι ἡ *Διασάφησης*, παρὰ τήν φαινομενική της προσέγγιση πρὸς τήν Ὁρθόδοξη διδασκαλία, δέν ἀφίσταται ἀπό τήν παραδοσιακή Ρωμαιοκαθολική διδασκαλία τοῦ Filioque.

Κατ' ἀρχὴν ὁ κ. Larchet ἀποκαλύπτει ὅτι, ἂν καί ἡ τοποθέτησις τῆς *Διασαφήσεως* πα-

ρουσιάζεται ὡς μία νέα προσέγγισις τοῦ ζητήματος τοῦ Filioque, στήν πραγματικότητα δέν εἶναι καί τόσο νέα, ἐφ' ὅσον συνίσταται ἀπό σύνθεσι σειρᾶς ἄρθρων τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου J.-M. Garrigues, τό πρῶτο ἐκ τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθη πρὸ 25 ἐτῶν στό περιοδικό *Contacts*.

Ἐν συνεχείᾳ παρεδέχεται ὅτι ἡ *Διασάφησης* «κάνει μία ἀδιαμφισβήτητη προσπάθεια νά ἀναδείξῃ ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ἐκεῖνο, τό ὁποῖο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία θεωρεῖ ὡς ἀμετάβλητη ἀρχή τῆς πίστεώς της, ἥτοι τό γεγονός, ὅτι ὁ Πατήρ εἶναι στήν Ἁγία Τριάδα ἡ μόνη αἰτία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...»².

Ἡ *Διασάφησης* ἐπιχειρεῖ νά πείσῃ τούς Ὁρθοδόξους ὅτι τό Filioque ἀποτελεῖ μία διαφορετική προσέγγισις τοῦ ζητήματος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἰσότιμη καί συμπληρωματική πρὸς τήν προσέγγισι τῶν Ὁρθοδόξων. Βέβαια «τά πλέον προφανῆ σημεῖα τῆς λατινικῆς διδασκαλίας (ὅπως ἡ διακήρυξις ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ «ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς», ἢ ὅτι ὁ Πατήρ καί ὁ Υἱὸς ἀποτελοῦν τήν αἰτία τῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος) φαίνονται νά ἔχουν ἀποσυρθῆ [ἀπό τήν *Διασάφησης*]. Ἡ *Διασάφησης* προσπαθεῖ νά υἱοθετήσῃ μία προοπτική περισσότερο περσοναλιστική καί λιγώτερο οὐσιοκρατική»³. Παρὰ τήν διαφορετική ὅμως ὀρολογία δέν ἐπιτυγχάνει νά ἀποδεσμευθῆ ἀπό τίς προϋποθέσεις πού ἔχει καί ἡ κλασική διδασκαλία τοῦ Filioque, δηλαδή ἀπό τήν σύγχυσι τῶν ὑποστατικῶν μέ τά

1. Περ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ἔτος ΠΓ', τεύχ. 9, Ὀκτώβριος 2006, Ἀθήναι, σελ. 744.

2. J. Cl. Larchet, *Le Messenger Orthodoxe*, No. 129, II 1997: *La Question du «Filioque»*, σελ. 7. (Ἡ μετάφρασις δική μας).

3. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 54.

φυσικά ιδιώματα τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὴν σύγχυσι τῶν ὑποστατικῶν *ιδιωμάτων* Αὐτῶν μεταξύ των, τὴν ταύτισι οὐσίας καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τέλος τὴν σύγχυσι θεολογίας καὶ οἰκονομίας.

Ἐπισημαστικώτερα ὁ κ. Larchet στοιχειοθετεῖ τὰ ἀνωτέρω ὡς ἑξῆς:

Κατὰ τὴν *Διασάφησι*, «ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν συνοδικὴ οἰκουμενικὴ ἀξία, κανονικὴ καὶ ἀναντίρρητο, τοῦ συμβόλου πού ὁμολογήθηκε στὰ ἑλληνικά στὴν Κωνσταντινούπολι τὸ 381 ἀπὸ τὴν Β΄ οἰκουμενικὴ σύνοδο, ὡς ἔκφρασι τῆς μοναδικῆς κοινῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄλων τῶν χριστιανῶν... Ὁ Πατὴρ μόνος εἶναι ἀρχὴ ἀναρχος τῶν δύο ἄλλων τριαδικῶν προσώπων, ἡ μοναδικὴ πηγὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος... Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἔχει λοιπόν τὴν ἀρχὴν του μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα κυρίως, ἰδίως καὶ ἀμέσως (*Le Saint-Esprit tire donc son origine du Père seul manière principielle propre et immédiate*)...»⁴. Τὴν διακήρυξι αὐτὴ ἔσπευσαν νὰ χαιρετίσουν μὲ ἐνθουσιασμό πολλοὶ Ὁρθόδοξοι θεολόγοι. Ὁμως, ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Larchet, ἡ διαβεβαίωσις τῆς *Διασάφσεως* ὅτι «τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἔχει τὴν ἀρχὴν του μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα κυρίως, ἰδίως καὶ ἀμέσως» δέν ἀποκλείει σέ ἕνα Ρωμαιοκαθολικὸ ἀναγνώστη νὰ ἐννοῇ μὲ τὸν ὄρο «κυρίως» ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα «κυρίως» («*principaliter*») καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ «ἀπὸ κοινοῦ» («*communiter*»), τοῦ Υἱοῦ θεωρουμένου ὡς «ἀρχῆς ἐκ τῆς ἀρχῆς» κατὰ τὴν ὑπαρκτικὴ πρόοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεωρουμένων ὄχι ὡς δύο ἀρχῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀλλὰ ὡς «μᾶς μόνον ἀρχῆς», συμφώνως πρὸς τὴν ἀπορριφθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ὁρθόδοξους σύνοδο τῆς Φλωρεντίας (1439). Ὁμοίως μὲ τὸν ὄρο «ἀμέσως» δέν τοῦ ἀποκλείει νὰ ἐννοῇ ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα προέρχεται

καὶ ἀπὸ τὸν Υἱὸ «ἐμέσως» («*procède du Fils d'une manière "médiatée"*»)⁵.

Ἡ *Διασάφησι* διαχωρίζει ἀνεπιτρέπτως τὴν αἰδίο ἐκπόρευσι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ὑπόστασι Του (*ekporèse selon la personne*) ἀπὸ τὴν πρόοδό Του κατὰ τὴν οὐσία Του (*procession selon la nature*). Συγχρόνως κατασκευάζει τὴν θεωρία ὅτι ἡ διαφωνία Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων ὀφείλεται σέ ἀπλὴ γλωσσικὴ παρανόησι. Δηλαδή ὅτι τὸ «ἐκπορεύεσθαι» τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τὸ «*procedere*» τῶν Λατίνων δέν ἀντιτίθενται μεταξύ των ἀλλὰ ἀναφέρονται σέ δύο διαφορετικὲς συμπληρωματικὲς ὀψεις τοῦ αὐτοῦ τριαδικοῦ μυστηρίου. Ἔτσι, τὸ ἑλληνικὸ «ἐκπορεύεσθαι», πού ἀπαντᾶται κατὰ τὴν *Διασάφησι* στὴν παράδοσι τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων, ἀναφέρεται στὴν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς αἰδίο πρόοδο τῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐνῶ τὸ λατινικὸ «*procedere*», πού ἀπαντᾶται σέ μία κατὰ τὴν *Διασάφησι* συμπληρωματικὴ τῆς προηγουμένης κοινὴ παράδοσι τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ Λατίνων Πατέρων καὶ ἀντιστοιχεῖ στό «προϊέναι» τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, ἀναφέρεται στό ὅτι «ἡ θεία φύσις κοινωνεῖται στό Ἅγιο Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῇ ὁμοουσίῳ κοινωνίᾳ των (*la communication de la divinité au Saint Esprit à partir du Père et du Fils dans leur communion consubstantielle*)»⁶. Ὁμως τὴν ἀποψι αὐτὴ δέν συμμερίζονται οἱ ἅγιοι Πατέρες. «Οἱ Ἑλληνες Πατέρες οὐδόλως διεχώρισαν τὴν πρόοδο ἢ ἐκπόρευσι κατὰ τὴν οὐσία ἀπὸ τὴν ἐκπόρευσι ἢ πρόοδο κατὰ τὴν ὑπόστασι, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Λατῖνοι Πατέρες δέν διεχώρισαν τὴν πρόοδο κατὰ τὴν οὐσία ἀπὸ τὴν πρόοδο κατὰ τὴν ὑπόστασι»⁷. «Ὅταν οἱ Πατέρες λέγουν ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἔχει ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν προσωπικὴν του ὑπαρξιν, δέν ἐννοοῦν μὲ αὐτό ὅτι ἔχει μόνον τὴν ὑπόστασίν του, ἀλλὰ ὅτι ὑφίσταται ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμέσως καὶ ἀχωρίστως ὄχι μόνον

4. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 7.

5. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 9.

6. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 13.

7. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 23.

νον ὡς ᾽Αγιο Πνεῦμα ἀλλά ὡς Θεός, ὡς ἓνα πρόσωπο μέ θεία φύσι, ὡς ᾽Αγιο Πνεῦμα πού εἶναι Θεός»⁸. ᾽Ο ἅγιος Μάρκος ᾽Εφέσου ἀναφέρει σχετικῶς: «οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὑφέστηκεν οὐδέ τό εἶναι ἔχει τό Πνεῦμα τό ᾽Αγιον»⁹, ὅπου τό ὑφέστηκεν ἀναφέρεται στήν ὑπόστασι καί τό εἶναι στήν οὐσία. ᾽Ο διαχωρισμός τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος κατά τήν ὑπόστασί Του ἀπό τήν προόδό Του κατά τήν οὐσία Του, πού ἐκφράζει ἡ *Διασάφησης*, εἶναι ἀνεπίτρεπτος θεολογικά ἀπό τούς Πατέρας τῆς ᾽Εκκλησίας, ἐπειδή δέν μπορεῖ νά ὑφίσταται ἡ ὑπόστασις ἄνευ οὐσίας, οὔτε ἡ οὐσία μπορεῖ νά ὑπάρχη ἀνυπόστατος: «Εἰ γάρ καί μή ἐστι φύσις ἀνυπόστατος ἡ οὐσία ἀπρόσωπος (ἐν ὑποστάσει γάρ καί προσώποις ἢ τε οὐσία καί ἡ φύσις θεωρεῖται)...»¹⁰. Αὐτό σημαίνει: ᾽Αμα ὑπόστασις τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος, ἅμα καί οὐσία Του. Δηλαδή, ἐκπόρευσις τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος καί προόδος τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρός ταυτίζονται ἐννοιολογικῶς καί σημαίνουν τήν ταυτόχρονη ὑπαρξι τῆς ὑποστάσεως καί τῆς οὐσίας Αὐτοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρός ὅπως ταυτόχρονος εἶναι ἡ ὑπαρξις τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρός¹¹.

Ἡ *Διασάφησης* ἀπομονώνει κάποια χωρία τῶν Πατέρων (Κυρίλλου ᾽Αλεξανδρείας, ᾽Αθανασίου τοῦ Μεγάλου, Διδύμου τοῦ τυφλοῦ, Ἰλαρίου τοῦ Πουατιέ, ᾽Αμβροσίου Μεδιολάνων, Λέοντος τοῦ Μεγάλου), τά ὅποια θεωρεῖ ἱκανά νά στηρίξουν τήν θεωρία της, ὅτι δηθεν «τό ᾽Αγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται [ἢ ἔχει τήν ἐκπόρευσί του (τό ἐκπορεύεσθαι)] ἐκ μόνο του Πατρός κατά τήν ὑπόστασί του, ἢ ἔχει τόν Πατέρα ὡς μοναδική ἀρχή καί αἰτία τῆς

προσωπικῆς του ὑπάρξεως, καί... ὅτι προέρχεται [(τό προῖεναι) ἢ ἐκπορεύεται (procedit)] ἐκ τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ κατά τήν φύσι του (ἢ ἔχει ἀπό τόν Πατέρα καί τόν Υἱό τήν ὁμοουσιότητά του)»¹². ᾽Οταν ὁμως τά χωρία αὐτά ἐκτιμηθοῦν στήν συνάφειά τους φανερόνουν ὅτι οἱ φαινομενικά φιλιοκδικές ἐκφράσεις τῶν Πατέρων χρησιμοποιοῦνται μέ προοπτική οἰκονομική, γιά νά δηλώσουν δηλαδή τήν ἀποστολή τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος ὡς Χάριτος καί ἐνεργείας στόν κόσμο.

Μέ τήν θεωρία της αὐτή ἡ *Διασάφησης*, συνεπῆς οὔσα πρὸς τήν ρωμαιοκαθολική διδασκαλία, συγγέει Θεολογία καί Οἰκονομία, ἐπειδή ταυτίζει τόν «τρόπον τῆς ὑπάρξεως τῆς Τριάδος πρὸς τόν τρόπον τῆς ἀποστολῆς καί φανερώσεως Αὐτῆς, δηλαδή τῆς Θεολογίας πρὸς τήν Οἰκονομίαν»¹³, καί δέν ἐπιτυγχάνει νά ἀποκρύψει τήν θεμελιώδη λατινική διδασκαλία πού ὑπόκειται τοῦ Filioque, τῆς μή διακρίσεως οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό¹⁴.

Τέλος ἡ *Διασάφησης* θεωρεῖ ὅτι ἡ πρόθεσις διά στήν ἐκφρασι πού χρησιμοποιοῦν πολλοί ᾽Ελληνες Πατέρες, ὅτι «τό ᾽Αγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρός διά τοῦ Υἱοῦ», εἶναι ταυτόσημος μέ τήν ἐκ τοῦ λατινικοῦ Filioque, γιά νά ὑποδηλώση, συμφώνως πρὸς τήν κλασική φιλιοκδική διδασκαλία, τήν μεσιτεία τοῦ Υἱοῦ στήν ἐκπόρευσι τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρός. ᾽Ομως ἡ *διά* οὐδέποτε χρησιμοποιεῖται ἀπό τούς Πατέρας γιά νά δηλώση τήν ὑπαρκτική προόδο τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος τῆ μεσιτεία τοῦ Υἱοῦ, ἀλλά γιά νά ὑποδηλώση εἴτε, συνήθως, τήν οἰκονομική φανέρωσί Του στόν κόσμο ὡς Χάριτος καί ἐνεργείας, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ φυσικό ἰδίωμα κοινό καί στά τρία

8. ᾽Ενθ' ἄνωτ., σελ. 25.

9. ᾽Ενθ' ἄνωτ., σελ. 26, ὑποσημ. 84.

10. ᾽Αγ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, ᾽Εκδοσις ἀκριδῆς τῆς ᾽Ορθοδόξου πίστεως, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσ/νίκη 1976, κεφ. 53, σελ. 242.

11. «᾽Αμα δέ καί ἡ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρός γέννησις, καί ἡ τοῦ ᾽Αγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Πάντα οὖν, ὅσα ἔχει ὁ Υἱός, καί τό Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός ἔχει καί αὐτό τό εἶναι», ἐνθ' ἄνωτ., κεφ. 8, σελ. 60.

12. J. Cl. Larchet, Le Messager Orthodoxe, No 129: La Question du «Filioque», σελ. 50.

13. Μητρ. Μαυροδουνίου ᾽Αμφιλοχίου, *Τό Μυστήριον τῆς ᾽Αγίας Τριάδος*., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 161.

14. ᾽Ενθ' ἄνωτ.

πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος¹⁵, εἴτε, σπανίως, τὴν αἰδίο ἔκφανσί Του, ὡς θείας ἐνεργείας¹⁶, ἢ ὁποῖα ἐκλάμπει αἰδίως ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι¹⁷.

Ἐν κατακλείδι ὁ κ. Larchet ἐπισημαίνει ὅτι οἱ συντάκται τῆς *Διασαφήσεως*, παρὰ τὴν ἐπιθυμία των νὰ καταστήσουν τὸ Filioque ἀποδεκτό ἀπὸ Ὁρθοδόξους πλευρᾶς, δέν θά ἤμπορέσουν νὰ διατυπώσουν τὴν κοινή, τόσο στοῦς

Ἑλληνας ὅσο καὶ στοῦς Λατίνους Ἁγίους Πατέρας, Ὁρθόδοξο διδασκαλία περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐν ὧσφ θά παραμένουν προσηλωμένοι στίς θεολογικῆς τους προϋποθέσεις, πού ἕως σήμερα καθορίζονται ἀπὸ τίς θέσεις τῆς ἀγγουστινιανῆς καὶ θωμιστικῆς θεολογίας.

Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας 2007

Χρειάζεται πολὺ φιλότιμο, ταπεινωση, ἀρχοντιά, θυσία

«Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκριβὸ πρᾶγμα. Γιὰ νὰ ῥθῆ νὰ κατοικήσῃ μέσα στὸν ἄνθρωπο, πρέπει νὰ βρῆ τὸν ἄνθρωπο νὰ συμφωνῆ κατὰ Πνεῦμα μέ τὸν Θεὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξασκήσῃ (ἐξαντλήσῃ) ὅλο τὸ ἀνθρώπινο. Ἐνῶ ἐμεῖς θέλομε νὰ ἔλθῃ ἡ θεία χάρις γιὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τίς ἀδυναμίες, χωρὶς ἀγῶνα. Γιὰ νὰ κατοικήσῃ στὸν ἄνθρωπο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα χρειάζεται πολὺ αὐταπάρνηση, πολὺ φιλότιμο, ταπεινωση, ἀρχοντιά, θυσία. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ δέν εἶναι ἀπόλαυση. Ὁ Χριστὸς ἔχει τοποθετήσῃ τὴν μπρίζα, ἀλλὰ τὰ δικά μας καλῶδια εἶναι σκουριασμένα καὶ δέν δέχονται τὴν θεία χάρι. Νὰ ξεσκουριάσουμε τὰ καλῶδια, ν' ἀγωνιστοῦμε νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, νὰ κόψουμε τὰ πάθη μας, νὰ ἀποκτήσουμε τίς ἀρετῆς καὶ ἔτσι θά μᾶς ἐπισκεφθῇ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ». Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἀπὸ τὸ βιβλίον: Ἱερομ. Ἰσαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἁγιορείτου*, Ἁγιον Ὁρος 2004, σ. 715.

15. «Πάντα γὰρ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι», Ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην*, 1, 68.

16. «Ἡ ἐνέργεια, οὔσα τὸ κοινόν τῶν προσώπων καὶ ἐκ τῆς κοινῆς τρισυποστάτου οὐσίας ἐξ αἰδίου πηγάζουσα, προϋπάρχει τῆς φανερώσεώς της ὡς ὁ ὑπερβάλλον αἰώνιος πλοῦτος τῆς Τριαδικῆς ὁμοουσίου θεότητος». Μητρ. Μαυροβουνίου Ἀμφιλοχίου Ράντοβιτς, *Τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν*, Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 160-161.

17. «Ἡ αἰδίο ἐκφάνσεις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀφορᾶ εἰς τὰς ἐνδοτριαδικὰς σχέσεις, εἰς τὴν αἰδίο ζοὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Σέρβος θεολόγος π. Ἀμφιλόχιος Ράντοβιτς, ἀναφερόμενος εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γρηγορίου Κυπρίου περὶ αἰδίου ἐκφάνσεως διὰ τοῦ Υἱοῦ, παρατηρεῖ: “Ἡ αἰδίο ἐκφάνσεις” διὰ τοῦ Υἱοῦ παριστᾶ διὰ τὸν Γ. Κύπριον τὸν δηλωτικὸν τρόπον τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ Πνεύματος καὶ ἐπ’ οὐδενὶ λόγῳ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν κατ’ αἰτίαν ὑπαρξίν του. Ἡ ἐν χρόνῳ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος τοιοῦτοτρόπως, ὡς κοινὴ πρᾶξις” τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀποκτᾶ ὅλον τὸ βάθος της διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὴν αἰώνιον κοινήν ζοὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος...”», Σπυρίδωνος Μπιλάλη, *Ἡ Αἵρεσις τοῦ Filioque*, ἔκδ. Ὁρθόδοξο Τύπου, τόμ. Α', σελ. 391-393.

**ΑΕΙΟΣΗΜΕΙΩΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΝΘΕΝΩΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΜΟΝΑΖΟΥΣΩΝ
ΣΤΗΝ ΚΑΛΥΜΝΟ ΚΑΙ ΠΑΤΜΟ-ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ**
ἐπιμέλεια Θεοτέκνης Μοναχῆς Ἁγιοστεφανιτίσης

Ἡ μακαριστή ὀσιολογιωτάτη μοναχή Ἁνθούσα τῆς ἱερᾶς μονῆς Εὐαγγελισμοῦ Μητρός Ἁγαπημένου Πάτμου, γνωστή καί δόκιμη συγγραφεύς, σύν τοῖς ἄλλοις ἐπί δεκαετίες ὀλόκληρες συνέλεγε φιλοπόνως τό ἱστορικό ὑλικό τῆς ἰδρύσεως τῆς ἀδελφότητάς τους. Πρωτίστως προσπαθοῦσε νά μή χαθεῖ στήν λήθη τοῦ χρόνου ἡ ἰσχυρή προσωπικότητα, οἱ ὁμολογιακοί ἀγῶνες, ἡ ἐξαιρετική φιλόνητο δράση καί ἡ θαυμαστή ὀργανωτική ἱκανότητα τῆς ἀείμνηστης Γερόντισσας Εὐστοχίας (1903-1981), ὁσίας ἰδρυτριάς καί κτητόρισσας τοῦ ὡς ἄνω ἱεροῦ κοινοβίου.

Μέ τήν φωτισμένη καθοδήγηση τοῦ ἁγιασμένου γέροντος τῆς Πάτμου Ἀμφιλοχίου Μακρῆ¹ (1889-1970) καί ὅπωςδήποτε τήν σύμψυχη, ὁμόζηλη καί ὁμόστοχη ἐργασία τῶν ὑποτακτικῶν της, κατόρθωσε σέ δύσκολες ἐθνικές συγκυρίες ὄχι μόνο νά φυτέψει στήν ξηρά νῆσο ἓνα εὐσκιόφυλλο μοναστικό δέντρο ἀλλά καί νά τό ποτίσει μέ τά νάματα τῆς ὀρθοδοξίας, τήν ὁποία ἀξιώθηκε ὄχι μόνο νά διδάξει ἀλλά καί νά πάθει δι' αὐτήν ἐξοριθεῖσα τῆς μονῆς ὑπό τῶν Ἱταλῶν.

Τό πολύτιμο σύγγραμμα τῆς μοναχῆς Ἁνθούσας «*Ἡ μακαριστή Γερόντισσα Εὐστοχία (1903-1981), Καθηγουμένη τῆς ἱερᾶς μονῆς "Εὐαγγελισμός μητρός Ἁγαπημένου" Πάτμου*», ἐξέδωκε τελικῶς, μετά τήν κοίμησή της, ἡ κατά σάρκα ἀδελφή της καί φιλόλογος Ἑλένη Ν. Κουλοπούλου. Ἐξ αὐτοῦ ἐπιλέγουμε, λόγω τῆς ἐπικαιρότητας τῶν οἰκουμενιστικῶν ἀνοιγμάτων, τίς σελίδες 36-40 πού ἀφοροῦν στήν ἀντίσταση ὑποταγῆς στίς κυριαρχικές τάσεις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καί

τήν ἴδρυση «κρυφοῦ Σχολείου» κατά τήν Ἱταλοκρατία στά Δωδεκάνησα.

«*Ὁ δικτάτορας Μουσολίνι γιά νά ἐμπεδώσει τήν κυριαρχική θέση του στά Δωδεκάνησα, πού εἶχε καταλάβει προσωρινά ἀπό τοὺς Τούρκους τό 1912, ἔθεσε σκοπό τόν ἀφελληνισμό τῶν κατοίκων ὑπολογίζοντας στήν ὀριστική κατάκτησή τους. Πίστευε δέ πῶς αὐτό θά τό πετύχαινε μέ τήν προσάρτηση τῶν Δωδεκανησίων στοὺς Ρωμαιοκαθολικούς καί μέ τήν κατάργηση τῆς διδασκαλίας στά σχολεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καί τήν ἐκμάθηση μόνο τῆς ἱταλικῆς. Ἔτσι ἀπό τό Σεπτέμβριο τοῦ 1937 ἐπιβάλλεται στά σχολεῖα χρήση μόνο τῆς ἱταλικῆς γλώσσης, μέ προφανῆ βέβαια τόν ἀπειλούμενο ἄμεσα ἐθνικό κίνδυνο.*

Σ' αὐτό τό δόλιο σχέδιο τῆς καταργήσεως τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν στά σχολεῖα οἱ θερμοὶ Δωδεκανήσιοι πατριῶτες ἀντέδρασαν σθεναρά καί συστηματικά, ὀργανώνοντας σέ ὄλα τά νησιά «*Κρυφά Σχολεῖα*».

Στήν κίνηση αὐτή πρωτοστάτησαν οἱ εὐπαιδευτες μοναχές τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Πάτμου.

«*Κατά τήν ἀφήγηση τῆς προηγουμένης μακαριστῆς Μαριάμ, δασκάλας, καθημερινά στήν οἰκία της πῆγαιναν τά παιδά κρατώντας ἓνα καλάθακι μέ λουλούδια πού τάχα τά μάζευαν, ἐνῶ στήν πραγματικότητα μέσα εἶχαν κρυμμένο τό ἑλληνικό ἀναγνωστικό καί τοὺς ἔκανε κρυφά μάθημα ἑλληνικῶν.*

Ἄλλά καί στό μοναστήρι, (στό κάθισμα τῆς Πάτμου «*Χριστός*», ὅπου εἶχε ἐγκατασταθεῖ ὁ πρῶτος μοναστικός πυρήνας) οἱ δασκάλες μοναχές συγκέντρωναν κρυφά τά παιδιά, κυρίως

1. Περί τοῦ γέροντος Ἀμφιλοχίου βλ. Ἱγνατίου Τράντη (Μητροπ. Βερατίου), Ὁ Γέροντας τῆς Πάτμου, Ἀμφιλόχιος Μακρῆς (1889-1970), Βίος-Ἐποθῆκαι-Μαρτυρίαι, ἐκδ. ἱερᾶς μονῆς «Εὐαγγελισμός Μητρός Ἁγαπημένου», Πάτμος 1993.

κατά τούς θερινούς μήνες, καί τούς δίδασκαν τήν ἑλληνική γλώσσα, ξαναζωντανεύοντας ἔτσι τά ἐπί τουρκοκρατίας «Κρυφά Σχολεία».

Γνωρίζοντας ἐξάλλου ὁ κατακτητής ὅτι ἡ ὀρθοδοξία συγμπορεύεται μέ τόν ἑλληνισμό, σχεδιασμένα ἐπεδίωξε τήν ἀπομάκρυνση τῶν ἐμποδίων γιά τόν ἐκλατινισμό τῶν νησιῶν. Γι' αὐτό τό σκοπό χρησιμοποίησε πλανερῶς καί τεχνηέντως τήν προβολή δῆθεν τοῦ γοήτρου τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας, πῶς τάχα δέν ἀρμόζει στήν ἐκκλησία τῆς Δωδεκανήσου νά ἀνήκει στό σεπτό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, πού ἐδρεύει σέ μία ξένη χώρα, τήν Τουρκία, ἀλλά θά ἦταν συμφέρον της νά γίνει ἀνεξάρτητη Ἐκκλησία. Ἔτσι δρομολογήθηκαν διάφορες ἐνέργειες γιά τήν ἀπόσπαση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δωδεκανήσου ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί τήν ἀνακηρύξη της ὡς αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας. Τό τελικό σχέδιο τῶν κατακτητῶν ἦταν ν' ἀπαρνηθοῦν οἱ Δωδεκανήσιοι τή φίλη καί μητέρα ὀρθοδοξία καί μέ τήν προπαγάνδα τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν νά βρεθοῦν κάτω ἀπό τό ἄρμα τοῦ Βατικανοῦ.

Στό πονηρό αὐτό σχέδιο ἀντέδρασαν δυναμικά οἱ ταπεινοί καί ὀλιγογράμματοι εὐλαβεῖς κληρικοί τῆς Καλύμνου καί μέ ἄσβεστη φλόγα θεομῆς πίστεως ματαίωσαν τά παπικά σχέδια καί εἶπαν τό πρῶτο «ὄχι» –μιά πενταετία πρὶν ἀπό τό ἡρωϊκό «ὄχι» ὄλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940– μέ τό ἱστορικό μπουκοτάζ, δηλαδή ἄφοβοι οἱ Καλύμνιοι κληρικοί ἀντιδρῶν διαμαρτυρόμενοι καί διακόπτουν κάθε ἱεροπραξία στίς ἐκκλησίες, γιατί ἡ κατάσταση ἀνάγκης καί διωγμοῦ τῆς πίστεως τούς κάνει ἀτρόμητους. Φυσικά οἱ Ἱεροί Κανόνες τῆς ἐκκλησίας καλύπτουν τίς πράξεις τους, λόγῳ τῆς κρίσιμης ἱστορικῆς καταστάσεως δηλ. ὅταν κινδυνεύει ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως. Ἔτσι σ' ὄλο τό νησί παραμένουν οἱ ἐκκλησίες κλειστές χωρίς νά γίνονται ἀκολουθίες, λειτουργίες καί θεῖα Μυστήρια. Ὅσοι εἶχαν μεγάλη ἀνάγκη γιά μία ἱεροπραξία, κατέφευγαν στήν γειτονική Κῶ.

Οἱ Ἱταλοί ἔγκαιρα κατάλαβαν τή σημασία αὐτῆς τῆς ἐνέργειας τῶν ἱερέων καί προσπαθοῦν νά ἐπιβληθοῦν βίαια. Μιά μοῖρα τοῦ ἰτα-

λικοῦ στόλου καταπλέει στό λιμάνι τῆς Καλύμνου, γιά νά ἐπιβάλλει μέ τά ὄπλα τή θέληση τοῦ δικτάτορα Μουσολίνι καί νά ἀνοίξουν οἱ ἐκκλησίες. Τότε συντελέσθηκε τό ἐκπληκτικό γεγονός τοῦ τριημέρου, 5-7 Ἀπριλίου τοῦ 1935, πού γιά κίνητρο δέν εἶχε κανένα ὑλικό ἢ ἀτομικό συμφέρον, μά ξεπηδοῦσε μέσα ἀπό τόν κόσμο τῆς καρδιάς καί τοῦ νοῦ γιά τήν ὑπεράσπιση τῶν ἰδανικῶν ζωῆς καί ὑψηλῶν ἰδεῶν πού ἐκφράζονται μέ δύο λέξεις: Ὀρθοδοξία-Πατριδα. Μπροστάρηδες τῆς ἀντιστάσεως αὐτῆς ἦσαν οἱ ἀγαθοί Λευῖτες καί ἀκολουθοῦσαν δάσκαλοι καί λόγιοι τῆς Καλύμνου μά καί οἱ θαρραλέες γυναῖκες πραγματοποίησαν τόν ἀγῶνα τους, ὅταν οἱ Ἱταλοί προσπάθησαν νά ἀνοίξουν βίαια τίς ἐκκλησίες μέ τόν γνωστό περίφημο «πετροπόλεμο». Ἀντιστάθηκαν μέ πέτρες καί ξύλα καί ἀπαράμιλλο ψυχικό σθένος καί μεγαλεῖο, γιά νά ὑπερασπίσουν τήν πατρώα πίστη τους ἀπό τά ἀνεπίτρεπτα καί ἐχθρικά γιά τήν ὀρθοδοξία σχέδια τοῦ Πάπα.

Ἡ γερόντισσα Εὐστοχία καί οἱ περισσότερες ἀπό τίς πρῶτες μοναχές, πού ἦταν Καλύμνιες, εἶχαν πρωτοστατήσει σ' αὐτόν τόν ἡρωϊκό, τριήμερο «πετροπόλεμο»...

Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν οἱ βίαιες ἀντιδράσεις τῶν ἐκπληκτῶν κατακτητῶν, μέ συλλήψεις καί φυλακίσεις ἐκείνων πού θεώρησαν ὑπεύθυνους σ' αὐτόν τόν πρωτάκουστο ξεσηκωμό. Οἱ ἐκκλησίες βέβαια παρέμειναν κλειστές. Ὁ ἀγῶνας ἐκεῖνος ὅμως δέν πῆγε χαμένος. Οἱ ἰσχυροί δυνάστες ἀναγκάστηκαν σέ λίγο νά ὑποχωρήσουν διπλωματικά. Τό Πάσχα τοῦ 1937 ἦλθε ἡ εἶδηση ὅτι λύθηκε τό ἐκκλησιαστικό ζήτημα, ὅπως ἔλεγε ὁ πιστός καλυμνιακός λαός.

Ἔτσι, λοιπόν, ἐξηγεῖται ἡ ὀργή τῶν καραμινιέρηδων ὅταν τό Σεπτέμβριο τοῦ ἰδίου ἔτους πληροφορήθηκαν ὅτι οἱ Καλύμνιες «ἐπαναστάτριες» ἴδρυσαν μονή στήν Πάτμο. Καί ὁ Γέροντας Ἀμφιλόχιος, ἐπειδή ἦταν πνευματικός πολλῶν στήν Κάλυμνο καί τακτικά τόν ἐπισκέπτονταν, θεωρήθηκε ὅτι ἀντιστεκόταν καί αὐτός στά σχέδια τῶν Ἱταλῶν καί ἦταν ὑποκινητής τοῦ «πετροπολέμου». Γι'

αυτό εκθρονίστηκε από την ηγουμενία της ιεραῶς μονῆς ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καί ἐξορίστηκε στή νότια Ἰταλία. Ἀλλά κατόπιν νεώτερης ἀποφάσεως ἡ ποινή μετατράπηκε σέ ἐλαφρότερη ἐξορία στήν Ἑλλάδα καί στάλθηκε στήν Ἀθήνα.

Ἀλλά καί ἡ ἡγουμένη Εὐστοχία ἐξορίζεται στήν Ἀθήνα καί γιά ἓνα διάστημα μάλιστα παρέμεινε σέ οἴκημα μέ πολύ δύσκολες συνθήκες διαβιώσεως. Ὑστερα ἀπό μεσολάβηση τοῦ μακαριστοῦ πατρός Σεραφεῖμ Παπακώστα († 1950) προσκλήθηκε καί φιλοξενήθηκε στήν Ἁγία Παρασκευή, στήν οἰκογένεια τοῦ φαρμακοποιοῦ Γεωργίου Ἀλεξίου, ἐπί ἓνα περὶ ἔτος ὡς παιδαγωγός τῶν τέκνων του, ἓνα ἐκ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ μετέπειτα πατήρ Ἰωάννης Ἀλεξίου. Ἡ ἐξορία αὐτή μετά ἀπό ἓνα ἔτος ἀνακλήθηκε μέ τή μεσολάβηση τοῦ ἡγουμένου τῆς ιεραῶς μονῆς Κρυπτοφέρρης (Ἰταλίας) Ἰσιδώρου, ὁ ὁποῖος ἔντονα διαμαρτυρήθηκε στόν Ἰταλό γενικό διοικητή τῶν νήσων De Vecchi ὅτι πολεμᾷ τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ δηλ. τήν πνευματική ἐργασία πού ἐπιτελοῦσε ὁ πατήρ Ἀμφιλόχιος μαζί μέ τή συνεργατιά του

ἡγουμένη Εὐστοχία καί τοῦ ζήτησε τήν ἀνάκλησή της ἐκ τῆς ἐξορίας. Ὁ διοικητής σεβάστηκε αὐτή τήν παράκληση καί στίς 23.9.1938 ἀνεκάλεσε τήν ἡγουμένη ἀπό τήν ἐξορία καί αὐτή ἐπανῆλθε στήν Πάτμο, ὅπου μέ μεγάλη χαρά καί παρηγορία ὑποδέχθηκαν οἱ ἀδελφές τήν πνευματική τους μητέρα»².

Ὁ Κύριος νά εὐφραίνει ἐν Οὐρανοῖς τήν ἀνδρεία καί ὀσιομαχητική ψυχή τῆς ἀείμνηστης Γερόντισσας Εὐστοχίας. Νά εὐλογεῖ δέ μέ οὐράνιες ἀντιδόσεις τήν ψυχή τῆς μακαριστῆς μοναχῆς Ἀνθούσης, ἡ ὁποία ἐν σοφῇ προνοίᾳ δέν διέσωσε μόνο τό ἱστορικό τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἱεροῦ κοινοβίου, ἀλλά μᾶς κατέλιπε συγχρόνως ἀφυπνιστική καί καθοδηγητική γραμμή γιά τούς σημερινούς ὀρθόδοξους Ἕλληνες μπροστά στίς ὑπουλες πάντα ἐνέργειες τοῦ Βατικανοῦ, ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς θεοπόθητης ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἀλλά καί μπροστά στήν διαστρέβλωση τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν πού θέλουν νά θεωροῦν μῦθο «τό κρυφό σχολειό» ἐν μέσῳ Τουρκοκρατίας πεντακοσίων χρόνων!

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ: Παράδοση ἢ ἀλλοτρίωση; τοῦ Κωνσταντίνου Σαμοῖλη, ἁγιογράφου

Τά πράγματα πού βλέπουν τά σαρκικά μας μάτια, γίνονται σύμβολα πού μᾶς εἰσάγουν στή θεία ζωή. Διά τῶν ὁρατῶν ἀναγόμεθα στή θέα τῶν ἀοράτων.

Λεωνίδα Οὐσπένσκυ

Ἡ εἴσοδος σέ μιᾶ ὀρθόδοξη ἐκκλησία εἶναι ἔξοδος σέ ἓναν κόσμο μεταμορφωμένο καί ἀνανεωμένο, στή μορφή τῆς ἀποκαταστημένης παγκόσμιας ἐνότητος, σέ ἀντίθεση μέ τήν παγκόσμια ἀταξία καί ἐχθρότητα πού ὑπάρχει τώρα στή δημιουργία.

Ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλύπτεται στά μάτια τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς εἰκόνα τῆς μελλο-

ντικῆς κατάστασης τοῦ σύμπαντος κόσμου, πού τώρα βρίσκεται ὡς πρότυπο ἐν αὐτῇ.

Μπαίνοντας στήν ἐκκλησία δγαίνεις σ' ἓναν νέο κόσμο-κόσμημα καί διώνεις τήν ἀμοιβαία ἀλληλοπεριχώρηση τοῦ προσωρινοῦ μέ τό αἰώνιο.

Μέσῳ τῆς εἰκονογράφησης ἡ μεταμόρφωση, ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, παριστάνεται ὡς πραγματικότητα. Ἡ εἰκόνα παρουσιάζει ἓναν ἄνθρωπο πού ἐγινε ναός τοῦ Θεοῦ καί μέσα του ἐνοικεῖ ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τί ἀκριβῶς ὁμως συμβαίνει στήν εἰκονογράφηση τοῦ ὑπέροχου καί ὀρθόδοξου ναοῦ

2. Ἐλένη Κουλοπούλου, Ἡ μακαριστή Γερόντισσα Εὐστοχία (1903-1981), Καθηγουμένη τῆς ιεραῶς μονῆς «Εὐαγγελισμός Μητρός Ἠγαπημένου» Πάτμου, Ἀθήναι 2005, σσ. 36-40.

τῆς «Παναγίας Ὑψίστην Ἐστίν» στήν Ἀξιούπολη Κιλκίς;

Προσκυνητές καί ἐκκλησιαζόμενοι στόν ἄνωτέρω ναό βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι μέ μία «νέα» πραγματικότητα πού μᾶς ἐκπλήσσει καί μᾶς δημιουργεῖ ἀνησυχία καί ἐρωτηματικά.

Συγκεκριμένα:

1. Ὁ Χριστός δωδεκαετής στό Ναό δέν διδάσκει τούς Ἑβραίους διδασκάλους τοῦ νόμου, ἀλλά τόν Αἰσχύλο, τόν Ὅμηρο καί ἕναν ἀκόμη ἀρχαῖο Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ξετυλίγει ἕνα εἰλητάριο μέ ζωγραφισμένη πάνω τή θεά Ἀθηνά, ἐνῶ δίπλα κρέμεται μία μάσκα ἀρχαίου θεάτρου. Αὐτό, ἐκτός ἀπό ἱστορική ἀστοχία, νομίζω ὅτι μεταφέρει καί ἕνα μήνυμα ἀρχαιολατρίας.

2. Στήν παράσταση τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἕνας ἀπό τόν περιγυρο, γονατιστός, ἔχει τσιγάρο στό στόμα καί καπνίζει. Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία ἐκτός ἀπό λειτουργικό σκοπό ἔχει καί παιδαγωγικό. Ἕνα παιδί πού θά ἐκκλησιασθεῖ μέ τούς γονεῖς του ἤ μέ τό σχολεῖο του, βλέποντας τήν παράσταση αὐτή, τό μόνο πού θά πάρει, ἴσως, μαζί του θά εἶναι τόν καπνιστή.

3. Στόν κεντρικό τροῦλο ἀνάμεσα στούς ὀρθίους ἀγγέλους ἔχει τά σύμβολα τῶν ζωδίων, ὡσάν κάθε ζῶδιο νά ἀντιστοιχεῖ σέ ἕναν ἄγγελο. Ὁ πιστός, πού θά δεῖ ἔτσι τά ζῶδια, θά συμπεράνει πῶς καί τό ὄροσκοπιο εἶναι ἀποδεκτό ἀπό τήν ἐκκλησία. Βέβαια καί στό Ὑψίστην Ὅρος ἔχει εἰκονογραφηθεῖ ὁ ζωδιακός κύκλος, ὅμως στήν εἰκονογράφηση μιᾶς τεράστιας παράστασης πού εἶναι ὁ παγκόσμιος ὕμνος τῶν Τριῶν Παίδων καί βέβαια ὁ ζωδιακός κύκλος ὡς σχηματισμοί ἀστέρων καί ὄχι μέ σύμβολα, ὅπως ἀκριβῶς σέ ἕνα περιοδικό χαμηλῆς ὑποστάθμης.

4. Σέ κεντρικό σημεῖο τοῦ ναοῦ ἔχουν ζωγραφισθεῖ οἱ ἀρετές, ταπείνωση, ἐγκράτεια, ἀγάπη, ἐλεημοσύνη, πίστη, πρᾶότητα κ.ἄ. ὡς νεάνιδες καί μάλιστα μέ γυμνά μέρη τοῦ σώματος τους καί περιπαθῆ στάση.

Στήν ὀρθόδοξη θεολογία οἱ ἀρετές δέν προσωποιοῦνται, ἀλλά σαρκώνονται στά πρόσωπα τῶν Ἁγίων. Οἱ Ἅγιοι εἶναι φορεῖς τῆς ἀρετῆς καί βέβαια οἱ ἀρετές δέν ὑπάρχουν δίπλα ἤ ἀπέναντι ἀπό αὐτούς σάν αυτόνομες, ξεχωριστές ὀντότητες. Αὐτά τά κάνουν οἱ Προτε-

στάντες ἤ οἱ Ἱερωβάδες, πού δέν ἔχουν Ἁγίους.

5. Ἀκριβῶς δίπλα στίς προσωποποιημένες ἀρετές βρισκονται τά πάθη, μέ κακάσχημες μορφές, πού μόνο τρόμο καί ταραχή προκαλοῦν στόν πιστό. Οἱ παπικοί δέν τόλμησαν νά τά τοποθετήσουν μέσα στούς ναούς τους καί τά ἔβαλαν στά κεραμίδια τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Ἀπό ἐκεῖ μᾶλλον ἐμπνεύσθηκε ὁ ζωγράφος καί τά εἰσήγαγε μέσα στήν ἐκκλησία.

6. Στήν παράσταση πού δείχνει τό ξύρισμα τοῦ Ἁγίου Λουκά Συμφερούπολεως, αὐτός πού τοῦ κόβει τά γένια εἶναι ὁ Λένιν, ἐνῶ πίσω του κρέμεται ἡ φωτογραφία τοῦ Στάλιν.

Οὐδεῖς ποτέ ἁγιογράφος ζωγράφησε τόν Νέρωνα ἤ τόν Διοκλητιανό μέσα στήν ἐκκλησία, παρότι σκότωσαν πολλούς χριστιανούς. Ζωγράφιζαν ἀπλούς στρατιῶτες, πού ἐκτελοῦσαν ἐντολές τους.

7. Στό γυναικωνίτη καί σέ σημεῖο πού φαίνεται ἀπό τόν κυρίως ναό, ἔχουν ζωγραφισθεῖ οἱ ποιητές Βάρναλης, Σικελιανός, Παράσχος, Παπατσώνης, Πεντζίκη. Ἐγώ ὅμως ποτέ στόν κυρίως ναό δέν ἔχω δεῖ οὔτε τήν φωτογραφία τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου οὔτε τοῦ Πατριάρχη. Μόνο στό γραφεῖο τοῦ ναοῦ ἤ τό πολύ στό νάρθηκα. Τί ζητοῦν οἱ ποιητές μέσα στήν ἐκκλησία; Εἶναι πρότυπα; Ὁ Σικελιανός, γνωστός παγανιστής ἤ ὁ Βάρναλης, γνωστός ἄθεος; Καί τί θά γίνει ἐάν ὁ ἴδιος ζωγράφος ἤ ὁ ἐπόμενος διάδοχός του, καλλιτεχνική ἀδεία, βάλει στήν ἐκκλησία καί τόν γνωστό αὐτόχειρα ποιητή Καρυωτάκη;

8. Στήν παράσταση τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου βρίσκεται καί ὁ Μακρυγιάννης, ὁ ὁποῖος μαζί μέ τούς Ἀποστόλους θρηνεῖ τήν Παναγία Μητέρα μας. Μήπως ἔτσι ἀνοίγει ὁ δρόμος, ὥστε κάθε ἁγιογράφος νά βάζει καί ἀπό ἕνα πρόσωπο πού αὐτός ἐπιθυμεῖ σέ κάθε παράσταση;

9. Οἱ Ἱεράρχες στό Ἱερό ρίχνουν σκιά πίσω ἀπό τά πόδια τους, πού σημαίνει ὅτι δέν φωτίζονται ἀπό τό Ἅκτιστο Φῶς, ἀλλά ἀπό φυσική πηγὴ φωτός. Αὐτό ἀποτελεῖ μεγάλη θεολογική ἀστοχία.

10. Στήν ἄκρη μιᾶς παράστασης, ὁ τενεκές πού ἔχει μέσα βασιλικό ἔχει καί τήν φέριμα του ἐπάνω: «ΕΛΑΪΣ» Καί ἐδῶ σίγουρα κάποιος,

σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῆς κοσμικῆς ἐποχῆς μας, θά καταλήξει σέ συμπέρασμα γιά τό ποιός εἶναι ὁ χορηγός τῆς εἰκονογράφησης.

“Ὅμως ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι ὁ χώρος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ θέα καί ἡ δίωση τῆς βασιλείας Του.

Δέν ἔχουν θέση μέσα στόν κυρίως ναό, ἀφηρημένες καί ἀνύπαρκτες ὀντότητες οὔτε ἄγριες μορφές τερατώδεις καί κακάσχημες. Ἡ εἰκονογράφηση μιᾶς ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀποκορύφωση τῆς ὠραιότητάς.

Δέν θέλουμε νά πιστέψουμε ὅτι στήν ἀγωνι-

στική καί ὀρθόδοξη μητρόπολη Γουμένισσης, ἐκτελεῖται πιλοτικό πείραμα οἰκουμενιστικῆς καί παγανιστικῆς ὁμολογίας, ὅπως ἀκούστηκε ἀπό πιστούς, πού ἐπίσης σκανδαλίστηκαν βλέποντας ὅλα αὐτά. Πιστεύω ὅτι ἀπό ἀδλεψία ἔγιναν ὅλα τά παραπάνω.

Ἦ ὁ ἀγιογράφος εἶναι γιά νά ἐκφράζει τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας καί νά ἀναπαύει τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ καί ὄχι γιά νά ξεδιπλώνει τήν φαντασία του μέ πειραματικό καί ἀδόκιμο τρόπο.

ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ ΕΙΡΗΝΗΣ*

τοῦ Νίκου Λυγεροῦ, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Λυών Γαλλίας

Μία γενοκτονία ὑπάρχει, ὄχι ἐπειδή ὑπάρχει, ἀλλ’ ἐπειδή ἀναγνωρίζεται. Κατά συνέπεια, οἱ γενοκτονίες ὑπάρχουν μόνο μετά τό 1948. Αὐτό εἶναι τό Διεθνές Δίκαιο. Τό Διεθνές Δίκαιο ἔχει ἀποκτήσει ἐργαλεῖα πού τοῦ ἐπιτρέπουν νά καταπολεμήσει τίς γενοκτονίες. Ὅμως αὐτά τά ἐργαλεῖα δέν τά ἐφοδιάζει μέ ζητήματα πού προϋπάρχουν καί ἐμφανίζονται πρίν ἀπό τή λεγόμενη γενοκτονία ἡ ὁποία ἀναλύεται σέ ὀχτώ φάσεις, ὅπως λέει καί ὁ εἰδικός Stanton. Σέ αὐτή τή φάση ἔχουμε τήν πόλωση. Θά ἐξηγήσω βέβαια τό πλαίσιο γιά νά καταλάβετε πῶς ἐμφανίζεται μέ τό βιβλίο τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἰδέα εἶναι ὅτι δέν μπορεῖτε νά κάνετε μία γενοκτονία ex nihilo οὔτε μέ tabula rasa. Δέν γίνεται αὐτό, σᾶς χρειάζεται ἕνα ὑπόδαθρο. Γιά νά δημιουργήσετε λοιπόν αὐτό τό ὑπόδαθρο, προετοιμάζετε τό ἔδαφος. Τό ἔδαφος ἔχει προετοιμαστεῖ ἐδῶ, ἔχει προετοιμαστεῖ στά πανεπιστήμια. Ὅχι σέ ὅλα, ὄχι μέ τόν ἴδιο τρόπο, ἄλλωστε τό δίκτυο ὑπάρχει. Μετά, ποιᾶ εἶναι ἡ ἐπόμενη φάση; Εἶναι ἡ ἐφαρμογή τῆς πόλωσης πού ἔχει γίνει. Ἡ ἐφαρμογή –ἐδῶ

ἀναφέρομαι συγκεκριμένα στό βιβλίο τῆς ἱστορίας– εἶναι στήν οὐσία μιᾶ νέα μορφή παιδομαζώματος. Δηλαδή, ἐσεῖς ὅλοι ἔχετε παιδιά, ἀλλά δέν ἀντιλαμβάνεστε πόσο κινδυνεύετε καί θά μοῦ πείτε: γιατί νά κάνουμε πόλεμο; Δέν ὑπάρχει λόγος νά κάνετε τίποτα. Εἶναι πράγματα πού τά γνωρίζουμε μόνο ἐκ τῶν ὑστέρων. Ποιός ξέρει ὅτι θά γίνει κάτι ἀκριβῶς τό ’15, τό ’18, τό ’22, τό ’23, τό ’55, τό ’64, τό ’74; Τό πρόβλημα μέ αὐτές τίς ἡμερομηνίες εἶναι ὅτι ὑπάρχουν, θέλετε δέν θέλετε, θέλετε δέν θέλουν... Ὑπάρχουν καί θά ὑπάρξουν κι ἄλλες. Καί ἂν δέν εἴστε προετοιμασμένοι, γιατί δέν ἔχετε ἀσχοληθεῖ μέ τό θέμα, θά εἴστε ἐπιπλέον συνεργάτες τῆς ἐπόμενης ὑπαρξης [γενοκτονίας]. Τό πρόβλημα εἶναι ὅτι δέν εἴστε ἐφοδιασμένοι μέ ἕνα ἐργαλεῖο ἀντίστασης, ἐφ’ ὅσον αὐτό τό ἐργαλεῖο σᾶς τό ἔχουν ἀφαιρέσει.

Τώρα πιά τό μόνο ἐργαλεῖο εἶναι τό βιβλίο τῆς ἱστορίας. Τό βιβλίο τῆς ἱστορίας: ὅμως ποιᾶς ἱστορίας; Τῆς ἱστορίας τῆς γενοκτονίας τῆς μνήμης! Αὐτή εἶναι ἡ νέα ἀπόπειρα πού γίνεται τώρα. Δέν εἶναι πιά μιᾶ γενοκτονία μέ

* Ἀπομαγνητοφωνημένη ὁμιλία στήν ἐκδήλωση γιά τό βιβλίο Ἱστορίας τῆς ΣΤ’ Δημοτικοῦ, πού ὀργάνωσε στή Θεσσαλονίκη στίς 12.2.2007 ὁ «Πολιτικός ὄμιλος γιά τήν Πατρίδα καί τή Δημοκρατία» τοῦ κ. Στέλιου Παπαθεμελῆ, στό ξενοδοχεῖο «Μακεδονία Palace».

θύματα πού βλέπουμε. Για όσους από μᾶς, πού ἀσχολοῦνται πραγματικά με γενοκτονίες, τό πρόβλημά μας ξέρετε ποιό εἶναι; Εἶναι ὅτι δέν φαίνονται οἱ γενοκτονίες. “Ὅλο τό σύστημα χρησιμοποιεῖ τό ἀδρανειακό σύστημα πού ἔχουμε ὅλοι μας, τό ὁποῖο εἶναι ὅτι στήν οὐσία πιστεύουμε ὅτι δέν γίνεται [γενοκτονία]. Στό ὀλοκαύτωμα ἦταν πολλοί πού καταλάβαιναν ὅτι γινόταν κάτι, προσπαθοῦσαν νά τό ἐξηγήσουν σέ ἄλλους, μᾶ δέν τό κατανοοῦσαν, ὄχι ἐπειδή δέν ἦταν ἔξυπνοι, ἀλλ’ ἐπειδή δέν τό εἶχαν ἐπινοήσει. Γιατί ἡ ἐπινόηση πρέπει νά ἔρθει πρῖν τήν κατανόηση, ἀλλιῶς δέν ἔρχεται ποτέ ἡ κατανόηση. Ἐδῶ πρέπει νά ἐπινοήσετε ὅτι αὐτό τό βιβλίο τῆς ἱστορίας εἶναι ἓνα δογματικό ἐργαλεῖο πού χτυπάει τό σύστημά σας, ἔτσι ὥστε νά μήν ἐμφανισθεῖ ὀποιαδήποτε ἀντίσταση ἀπό ἐσᾶς, γιατί θά λειτουργεῖτε μέ αὐτό τό δόγμα, θά σκέφτεστε μέ αὐτό τό βιβλίο.

Βέβαια, ἐδῶ ἔκαναν πάλι τό ἴδιο λάθος πού εὐτυχῶς μᾶς ἔτυχε καί στήν Κύπρο. Θεώρησαν ὅτι ὅλοι ἐμεῖς ἐδῶ εἴμαστε ἠλίθιοι. Καί ὅτι στή συνέχεια ὅ,τι καί νά μᾶς δώσουν δέν θά ὑπάρχει καμμία ἀντίσταση ἀπό ἐμᾶς. Μέ τό σχέδιο [Ἐνάν] πού πρότειναν στήν Κύπρο, θεώρησαν ὅτι ψυχολογικά οἱ Κύπριοι ἦταν ἐτοιμασμένοι νά δεχτοῦν ὅ,τι νά ἔναι. Ἐδῶ ψυχολογικά οἱ Ἕλληνες εἶναι ἐτοιμασμένοι νά δεχτοῦν ὅ,τι νά ἔναι γιά τήν ἱστορία τους. Δηλαδή ἔχουμε ξεπεράσει τό σύστημα τῆς διπλωματίας, πού λέει δέν πρέπει νά ἀναφεροῦμε στό casus belli, δέν πρέπει νά φαίνεται ὅτι ἔχουμε προβλήμα-

τα, οὔτε στό Αἰγαῖο, οὔτε στήν Κύπρο, οὔτε στή Θράκη. Αὐτό εἶναι πού λέει ἡ διπλωματία. Ἡ διπλωματία ὁμως διαγράφεται, ὅταν δέν καταγράφεται.

Ἡ γενοκτονία δέν εἶναι ἀπλῶς μιά ἐξόντωση, δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἐγκλημα, εἶναι ἓνα ἐγκλημα ἐναντίον τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι καί ἓνα ἐγκλημα πολέμου σέ μερικές φάσεις, ὄχι ὁμως ἐδῶ. Ἐδῶ τώρα –γιά πρώτη φορά– ἔχουμε μιά μεταμοντέρνα ἔννοια, ἔχουμε ἓνα ἐγκλημα εἰρήνης. Τό καταλαβαίνετε αὐτό; Δηλαδή, ἐνῶ τώρα βρισκόμαστε μέσα στήν ἀπόλυτη εἰρήνη, θεωροῦμε ὅτι δέν ὑπάρχει λόγος νά ἀντισταθοῦμε. Ἐχετε ξανασκεφτεῖ αὐτόν τόν προβληματισμό πολεμολογικά; Σέ ποιά περίοδο προετοιμάζουμε τόν πόλεμο; Σέ περίοδο εἰρήνης. Πάντα! Ἐδῶ ἐδῶ γιά νά μήν ὑπάρχει πόλεμος, γιά νά μήν ὑπάρχει ἀντίσταση, τό ἔδαφος εἶναι προετοιμασμένο. Καί ξέρετε, στρατηγικά, ὅταν ἔχετε προετοιμάσει τό ἔδαφος, ὅ,τι καί νά κάνει ὁ ἄλλος, εἶναι ἤδη τετελεσμένο, εἶναι ἤδη δεδικασμένο, εἶναι δεδομένο. Ἐδῶ τό πρόβλημα εἶναι ὅτι θεώρησαν ὅτι εἴμαστε ὅλοι δεδομένοι, ὅτι ὅλοι στήν οὐσία θά συνεργαστοῦμε, ὅτι ἐσεῖς θά εἴστε τά ἄτομα πού θά διδάξετε στά παιδιά σας γιά νά βοηθήσετε τόν δάσκαλο, γιά λόγους παιδαγωγικούς. Μά αὐτό σημαίνει λήθη! Αὐτό σημαίνει νά μήν ὑπάρχετε! Θεωροῦν ὅτι δέν θά ἀντισταθεῖτε σέ αὐτό τό πράγμα καί θά τό προωθήσετε. Αὐτό εἶναι τό συνεργατικό πλαίσιο πού προωθοῦν τώρα. Βέβαια, τό πρόβλημα εἶναι

**Ἡ Παρακαταθήκη παρακαλεῖ
γιά τή συνδρομή σας**

Γιά τήν ἀποστολή τῆς συνδρομῆς σας (ἐσωτερικοῦ 10 εὐρώ, ἐξωτερικοῦ 30 εὐρώ καί Κύπρου 7 λίρες Κύπρου) μπορεῖτε νά χρησιμοποιήσετε τήν ἔνθετη ταχυπληρωμή (ἐμπειριέχεται σέ δύο τεύχη τῆς Παρακαταθήκης ἐτησίως), ἡ ὁποία ἔχει χαμηλότερο ταχυδρομικό τέλος ἀπό τίς ἄλλες ταχυδρομικές ἐπιταγές ἢ νά καταθέσετε χρήματα σέ ἓναν ἀπό τοὺς δύο τραπεζικούς λογαριασμούς πού ἀναγράφονται κατωτέρω:

Ἐθνική Τράπεζα: 421/614374-15 καί Alpha Τράπεζα Πίστωσης: 815-002101-039454.

Ἡ ἀπόδειξη συνδρομῆς ἢ δωρεᾶς μπορεῖ νά ἐπισυναφθεῖ στή φορολογική σας δήλωση, γιά νά ἐκπέσει τό ποσό αὐτό ἀπό τήν Ἐφορία.

ὄτι εὐτυχῶς ἐμεῖς γεράσαμε κι ἔχουμε φάει ξύλο. Βρεθήκαμε μερικοί σήμερα στήν ὀμιλία καί γι' αὐτόν τόν λόγο. Ἔχουμε συνειδητά ἀντανεκλαστικά. Τά παιδιά ὅμως πού εἶναι στήν ΣΤ' δημοτικοῦ ξέρετε πόσων χρονῶν εἶναι; Ἔχετε ὑπολογίσει πὼς ὅλα αὐτά πού γνωρίζουν εἶναι ἀπό ἐσᾶς καί ἀπό τό βιβλίο τῆς ἱστορίας; Δέν ἔχουν τίποτε ἄλλο. Ὅμως, ὅταν ἐρχεται ἕνα βιβλίο ἱστορίας πού ἀνατρέπει ὅλα αὐτά πού ἐσεῖς ἔχετε ζήσει, πού τά παιδιά σας δέν ἔζησαν ποτέ, τότε τί μένει νά κάνουν στά παιδιά; Τά παιδιά θά γίνουν ἀπλῶς, ξέρετε τί; Οἱ ἐπόμενοι γενίτσαροι, οἱ δικοί σας! Γιατί θά ἀντισταθοῦν σέ αὐτά πού θά τοὺς λέτε, σέ αὐτά πού θά τοὺς λένε οἱ βουλευτές, οἱ ὑπουργοί. Θά λένε, οὔτως ἢ ἄλλως, αὐτοί εἶναι ξεπεσμένοι, τό βιβλίο τῆς ἱστορίας τό ἐξηγεῖ. Αὐτοί φταῖνε γιά ὅλα, ἐμεῖς εἴμαστε ἀθῶοι. Ναί, ἀλλά ἐδῶ ἔχουμε μιὰ ἀθωότητα πού τείνει στήν ἀπλοϊκότητα καί παράγει θύματα. Ἐσεῖς θά εἶστε τά ἐπόμενα θύματα! Γιατί τά παιδιά σας

δέν μπορεῖ νά εἶναι θύματα, γιατί δέν ἔχουν μάθει ἀκόμα αὐτό πού δέν πρέπει νά ξεχάσουν. Μήν ξεχνᾶτε, τό ἴδιο ἔγινε καί στήν Κύπρο, ὅπου ὑπάρχει ἕνα σύμβολο «Δέν ξεχνῶ». Πολλά παιδιά δέν ξέρουν τί σημαίνει «Δέν ξεχνῶ». Ξέρουν μόνο ὅτι δέν πρέπει νά ξεχάσουν, ἀλλά δέν ξέρουν σέ τί ἀναφέρεται. Ἐμεῖς ἐδῶ ἔχουμε καταντήσει νά ἔχουμε ἕνα βιβλίο ἱστορίας, γιά νά μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι εἴχαμε μιὰ ἱστορία. Ἡ ἱστορία εἶστε ἐσεῖς. Τό τίποτα. Γιατί δέν ὑπῆρχαν οἱ Ἕλληνες. Γιατί δέν ἀντιστάθηκαν. Δέν ἦταν ἥρωες. Δέν ἦταν ἀγωνιστές. Ἐ, τότε τί εἴμαστε; Εἴμαστε ἡ κυριαρχία τοῦ τίποτα. Ἐνας λαός χωρίς ἰδιαίτερα στοιχεῖα πού δέν μπορεῖ νά ἐπηρεάσει τίποτα. Τό πρόβλημα εἶναι ὅτι ἐσεῖς τώρα πρέπει νά τό ἀποδείξετε, ὅτι δέν εἶστε αὐτό τό τίποτα, γιατί αὐτό ὑπονοεῖ τό βιβλίο τῆς ἱστορίας. Καί ἡ ἀντίσταση σας θά εἶναι ἡ ἀξία σας, ἡ ἀξία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Εὐχαριστῶ

«ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ» ΜΕΣΩ ΤΕΧΝΩΝ

Α' ΜΟΥΣΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ

τῆς Ἑλένης Ἀνδρουλάκη, καθηγήτριας

1. Εἰσαγωγή

Ἐναμφισβήτητη εἶναι ἡ ἀξία τῆς τέχνης πού ἀποτελεῖ γιά τόν ἄνθρωπο μέσο ἔκφρασης, ἐπικοινωνίας καί δημιουργίας. Παρά τίς ἀπόψεις τῶν ἀρνητῶν τῆς τέχνης, ἡ μουσική, ὁ χορός, τό θέατρο, ἡ ζωγραφική ἔχουν τή θέση τους στή ζωή μας καί μποροῦν νά ἀποτελέσουν ἐργαλεῖα καλλιέργειας, ἔκφρασης, ψυχαγωγίας, ἀνθρώπινης προσέγγισης. Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖται ἡ βυζαντινὴ μουσική καί ἡ ἀγιογραφία γιά νά ἐκφράσει ὁ ἄνθρωπος τή λατρεία του πρὸς τὸ Θεό καί τήν ἀγάπη του γιά τοὺς Ἁγίους.

Εἶναι ὅμως οἱ τέχνες θεραπευτικές; Καί γιὰ τί ὅλη αὐτή ἡ ἐμμονή γιά τήν «θεραπεία μέσω

τεχνῶν» πού ἔκανε τήν ἐμφάνισή της τόν 20ό αἰῶνα; Δέ μιλάμε πιά γιά τή χρήση τῶν τεχνῶν, ἀλλά γιά τήν ἀπολυτοποίησή τους. Ὅπως ἐπισημαίνεται σέ ἔρευνα γιά τὸ ρόλο τῶν τεχνῶν σήμερα, «οἱ ἐπιστήμονες, βασιζόμενοι σέ ἐθνολογικές καί ἀνθρωπολογικές μελέτες, ἀνακάλυψαν τίς θεραπευτικές ιδιότητες τῆς τέχνης καί τίς μεθόδευσαν γιά νά ἀντιμετωπίζουν ψυχοσωματικά προβλήματα. Εἶναι μάγοι τοῦ 20οῦ αἰῶνα, πού δέν χρησιμοποιοῦν βότανα, ξόρκια ἢ ἄλλου εἶδους γιαιτροσόφια, ἀπλῶς θέλουν νά ἐπαναφέρουν τή χαμένη μαγεία τῆς τέχνης στους ἀνθρώπους τῆς σύγχρονης ἀσφυκτικῆς πόλης, νά τοὺς μνήσουν στήν τελετουργία τῆς δημιουργίας»¹. Ὁ λόγος γιά

1. Σέ ἔρευνα πού ἐκπονήθηκε στό πλαίσιο προγράμματος Ἐκπαίδευσης Ἐπαγγελματιῶν Ἐκπαίδευσης.

τή μουσικοθεραπεία, τή χοροθεραπεία, τή δραματοθεραπεία και τήν εικαστική θεραπεία (art therapy), γνωστές ως «θεραπείες μέσω των τεχνών», οι οποίες ορίζονται ως «μή ὀρθόδοξες μέθοδοι ψυχοθεραπείας»², ως «ἐναλλακτικές ἢ ὀλιστικὲς θεραπείες», ως «νέοι δρόμοι στήν ψυχοθεραπεία», «νέες θεραπείες»³. Ἀνήκουν στό ὀλιστικό μοντέλο ὑγείας⁴, ἔχουν νεοεποχίτικα χαρακτηριστικά καί διατείνονται ὅτι μποροῦν νά θεραπεύσουν. Οἱ ἴδιοι οἱ «θεραπευτές μέσω τεχνῶν» φροντίζουν ἐξαρχῆς νά διασαφηνίσουν ὅτι δέν ἀσχολοῦνται μέ τήν προσθήκη τέχνης στήν θεραπεία, οὔτε μέ τήν προσθήκη θεραπείας στήν τέχνη, ἀλλά μέ μεθόδους πού ἀποτελοῦν νέες συνθέσεις, ξεχωριστές ὀντότητες.

2. Τί εἶναι μουσικοθεραπεία

Θά πρέπει νά ἐγινε ἤδη σαφές ὅτι ἄλλο ἢ μουσική καί ἡ ἀξία της, ἄλλο ἢ μουσική ἀγωγή, ἄλλο ἢ ἀπλή μουσική ἀκρόαση καί τά πιθανά θετικά ἀποτελέσματά της καί ἄλλο πρᾶγμα ἢ μουσικοθεραπεία. Ἡ μουσικοθεραπεία ὀρίζεται ὡς ἡ χρήση τῆς μουσικῆς «γιά νά ἐπιτευθοῦν θεραπευτικοί στόχοι»⁵, οἱ ὅποιοι «ἀπευθύνονται στίς σωματικές, συναισθηματικές, διανοητικές καί κοινωνικές ἀνάγκες τῶν ἀτόμων»⁶. Ὅπως μᾶς βεβαιώνουν οἱ μουσικοθεραπευτές, ἡ μουσικοθεραπεία «χρησιμοποι-

εῖται σέ ὅλων τῶν εἰδῶν τίς ψυχικές καί σωματικές παθήσεις»⁷ καί μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο σέ ὅποιαδήποτε ἡλικία καί σέ ὅποιαδήποτε ψυχοσωματική κατάσταση: στή σχέση μέ τόν ἑαυτό του καί τούς ἄλλους, στό τράκ, στό ἄγχος, στήν κατάθλιψη, σέ συναισθηματικές διαταραχές, σέ ψυχοσωματικές διαταραχές, σέ ἐγκεφαλικά, σέ καρδιοπάθειες, σέ καρκίνο, σέ εἰδικές ἀνάγκες, σέ ψυχιατρικές παθήσεις κλπ»⁸. Ἐφαρμόζεται «στή **διάγνωση καί θεραπεία** παιδιῶν καί ἐνηλίκων» πού πάσχουν ἀπό πλῆθος προβλημάτων, μεταξύ τῶν ὁποίων: «αὐτισμός, μαθησιακές δυσκολίες, γεροντική ἄνοια, φυσικές ἀναπηρίες, σχιζοφρένεια...»⁹, ἀλλά καί σέ ἀσθενεῖς πού κακοποιήθηκαν σεξουαλικά ἢ εἶναι φορεῖς τοῦ AIDS.¹⁰ Ἄξιοπρόσεκτο εἶναι ὅτι στούς στόχους τῆς μουσικοθεραπείας περιλαμβάνονται «ἡ μεταφυσική θεραπεία»¹¹, ἡ ἀπόκτηση «αὐτογνωσίας»¹², ἀλλά καί ἡ «αὐτοπραγμάτωση»¹³.

2.1. Οἱ ἀπαρχές τῆς μουσικοθεραπείας

«Ἡ θεραπευτική δράση τῆς μουσικῆς ἔχει τίς ἱστορικές της ρίζες στήν ἀρχαία Ἑλληνική παράδοση, ἀλλά καί στίς παραδόσεις ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς»¹⁴. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν ὅτι ἡ μουσική εἶναι δῶρο τῶν θεῶν στόν ἄνθρωπο καί ὅτι ἀντιπροσώπευε κινήσεις τῆς ψυχῆς. Ὁ Ἀπόλλων ἐθεωρεῖτο ὅτι

2. Λιάνα Πρίνου-Πολυχρονιάδου, Μουσική καί Ψυχολογία- Εἰσαγωγή στή μουσικοθεραπεία, ἐκδ. Θυμάρη, 2003, σ. 26.

3. Σύγχρονες Ψυχοθεραπείες, συλλογικό ἔργο, ἐκδ. Π. Ἀσημάκης, 2001, σ. 501.

4. Ἰωάννης Μακρῆς & Δήμητρα Μακρῆ, Εἰσαγωγή στή Μουσικοθεραπεία, ἐκδ. Γρηγόρης, 2003, σ. 31.

5. http://en.wikipedia.org/wiki/Music_therapy.

6. www.musictherapy.org/quotes.html.

7. Ὁδηγός Σύγχρονης Θεραπευτικῆς, ἐτήσια ἔκδοση γιά τίς ἐναλλακτικές θεραπείες, 2002-2003, σ. 197.

8. Ντόρα Ψαλτοπούλου, «Συνεργάτες στήν θεραπεία», ἐφημ. Ἡ Καθημερινή (ἐνθετο Ἑπτὰ Ἡμέρες), 1 Φεβρουαρίου 2004

9. http://www.peemde.gr/index2.php?option=com_content&task=view&id=306&Itemid=0&pop=1&page=0.

10. ἐνθ' ἄνωτέρω.

11. www.wangelfire.com/sc3/smmindex/musictherapyfaqs.html.

12. <http://musictherapy.gr/page2.html>.

13. Ντόρα Ψαλτοπούλου, «Συνεργάτες στήν θεραπεία», ἐνθ' ἄνωτ.

14. Θανάσης Δρίτσας, «Ὁ Σαμάνος, ὁ Μάγος καί ὁ θεραπευτής», περιοδικό Ἀνεξήγητο, τεῦχος 208, Φεβρουάριος 2006.

«προστάτευε τήν ἄρμονία τῆς ζωῆς μέ τή μα-
ντική, τή μουσική καί τήν ἰατρική τέχνη»¹⁵.
Στά Ἀσκληπιεία, τούς ναούς πού ἦταν ἀφιε-
ρωμένοι στόν Ἀσκληπιό –υἱό τοῦ Ἀπόλλω-
νος– ἡ μουσική ἐχρησιμοποιεῖτο γιά θεραπευ-
τικούς σκοπούς. Ἐπίσης, ὁ Ἀσκληπιός «μέ
τούς ἤχους τῆς μουσικῆς κατεύναζε τίς ἔριδες
καί ἀποκαθιστοῦσε τήν ἀκοή σέ κουφούς»¹⁶.
Οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνας χρησιμοποιοῦσαν εἰδι-
κούς ὕμνους, τίς λεγόμενες «ἐπωδούς», γιά τή
θεραπεία ἀνθρώπων καί ζώων¹⁷. Ὁ Θεόφρα-
στος θεωροῦσε ὅτι ἡ ἐπιληψία μποροῦσε νά με-
τριαστεῖ ἀπό τούς ἤχους τοῦ αὐλοῦ, ἐνῶ ὁ Κέλ-
σος συνιστοῦσε κύμβαλα γιά τή θεραπεία τῆς
παραφροσύνης¹⁸. Οἱ Πυθαγόρειοι ὑποστήρι-
ζαν ὅτι «τό σύμπαν, ἡ ψυχή καί ἡ μουσική ὑπό-
κινεῖται στίς ἴδιες ἄρμονικές σχέσεις, ἡ διάσπα-
ση τῶν ὁποίων ἐπιφέρει ψυχικές ἀσθένειες,
πού ἡ μουσική ἔχει τή δύναμη νά θεραπεύ-
σει»¹⁹. Καί αὐτό γιατί εἶχαν τήν ἀντίληψη ὅτι
«ὁ κόσμος τῶν ἤχων καί ὁ ἐσωτερικός κόσμος
τῆς ψυχῆς συνδέονται μέ μιὰ μυστική συγγέ-
νεια»²⁰. Ἐτσι λοιπόν χρησιμοποιοῦσαν μελω-
δίες γιά νά θεραπεύσουν πάθη –τήν ἀπελπι-
σία, τήν ὀργή κλπ– ἀλλά καί τούς δυνατούς
πόνους. Οἱ Ὀρφικοί, ἀπό τή ἄλλη, «ἰσχυρίζον-
ταν ὅτι οἱ ἐπωδές τους εἶχαν τόση δύναμη πού
μποροῦσαν νά καθάρουν ἀκόμη καί ἁμαρτίες
προγόνων»²¹. Ὁ Δημόκριτος πίστευε ὅτι οἱ
ἤχοι τοῦ αὐλοῦ ἔχουν θετική ἐπίδραση στό πά-

σχον μέρος τοῦ σώματος. Οἱ προ-ἐπιστημονι-
κές αὐτές ἀντιλήψεις τοῦ Δημόκριτου καί τῶν
Πυθαγορείων ἀποτελοῦν τίς βάσεις γιά τίς
δύο κύριες σχολές τῆς μουσικοθεραπείας σή-
μερα²².

Ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἰνδία καί ἡ Κίνα ἔχουν τίς
δικές τους παραδόσεις γιά τόν ἤχο καί τίς «θε-
ραπευτικές» του ιδιότητες. Οἱ Αἰγύπτιοι πί-
στευαν ὅτι ὁ θεός Θῶθ δημιούργησε τόν κόσμο
μέ μόνο τόν ἤχο τῆς φωνῆς του²³. Ἐπίσης, πί-
στευαν στήν εὐνοϊκή ἐπίδραση τῆς μουσικῆς
στή γυναικεία γονιμότητα²⁴. Γιά τούς Ἰνδούς
«τό σύμπαν δημιουργήθηκε ἀπό ἓνα ἠχητικό
ἐρέθισμα πού πηγάζει ἀπό τά βάρη τοῦ
χάους»²⁵ –τό ὦμ θεωρεῖται γιά τούς Ἰνδοῦ-
στές ὁ ἤχος τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου– καί
«ὁ Βράχμα ἢ ἡ δημιουργική του δύναμη Σαρα-
σβάτι, ἦταν αὐτός πού ἔδωσε τίς ἀρχές» [τῆς
μουσικοθεραπείας], «ὁ δέ Ἰσβάρα, ἓνα ἀπό τά
πρόσωπα τῆς Ἰνδικῆς Τριάδος ἦταν ἐκεῖνος
πού θεμελίωσε τό μουσικό σύστημα»²⁶. Κατά
τήν ἀρχαιότητα οἱ θεραπευτές στήν Ἀνατολή
θεράπευαν ἀσθένειες ψυχολογικῆς φύσεως μέ
τό τύμπανο καί τό τραγούδι τους, ἀναγκάζο-
ντας τόν ἀσθενή νά ταλαντεύει τό κεφάλι του
σύμφωνα μέ τό ρυθμό²⁷. «Στήν ἀρχαία Κίνα ἡ
μουσική θεωρεῖτο ἀπεικόνιση τῆς συμπαντι-
κῆς τάξης... Ἡ κυκλική φύση τοῦ σύμπαντος
καί ἡ ἀλληλεπίδραση Γίν καί Γιάνγκ ἀποτε-
λοῦν τή βάση τῆς κινεζικῆς μουσικῆς θεω-

15. http://www.peemde.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=306&Itemid=0.

16. Σεργκέϊ Σαμπουτίν, Ἰατρικές Δυνάμεις τῆς Μουσικῆς, ἐκδ. PLS, 2005, σ. 16.

17. <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=122>.

18. http://www.peemde.gr/index2.php?option=com_content&task=view&id=306&Itemid=0&pop=1&page=0

19. http://www.peemde.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=349&Itemid=0.

20. Ἀπόστολος Κώστιος, «Μουσικοθεραπεία ἀνά τούς αἰῶνες», ἐφημ. Ἡ Καθημερινή, ἔνθ. ἄνωτ.

21. <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=122>.

22. Ἀπόστολος Κώστιος, «Μουσικοθεραπεία ἀνά τούς αἰῶνες», ἐφημ. Ἡ Καθημερινή, ἔνθ. ἄνωτ.

23. Λιάνα Πρίνου-Πολυχρονιάδου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 19.

24. http://www.peemde.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=349&Itemid=0.

25. Λιάνα Πρίνου-Πολυχρονιάδου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 19.

26. <http://www.nea-acropoli-thes.gr/articles.php?Ing=gr&pg=435&prt=2>.

27. www.esoterica.gr/articles/alt_med/musicther.htm.

ρίας»²⁸. Κάποιοι θεωρούν πατρίδα της μουσικοθεραπείας τό Θιβέτ, όπου έδω και αιώνες οίντόπιοι χρησιμοποιούν όρισμένους ήχους για να θεραπεύσουν άσθένειες. Στά μοναστήρια του Θιβέτ μοναχοί «θεραπεύουν» σωματικές άσθένειες παίζοντας φλογέρα ή τύμπανο σέ έναν όρισμένο τόνο, χωρίς διακοπή για έβδομάδες²⁹. Έπίσης, ή ισλαμική μυστικιστική παράδοση των Σούφι δίνει στόν ήχο και τό ρυθμό ύψιστη σημασία. Οί Σούφι έχουν μιá ρυθμική άσκηση ή όποία ύποτίθεται ότι «θέτει σέ ρυθμική κίνηση όλόκληρο τό μηχανισμό του σώματος και του νοΰ»³⁰. Πιστεύουν ότι ύπάρχει ένας ήχος ό όποίος διαπερνά όλόκληρο τό σύμπαν³¹. Μάλιστα όσο περισσότερο ένας Σούφι άκούει αυτόν τόν ήχο «τόσο περισσότερο ή συνείδησή του έλευθερώνεται από τούς περιορισμούς της ζωής»³².

Νά αναφερθεί άκόμη ότι ό ήχος έπαιζε πρωταρχικό ρόλο σέ διάφορες πρωτόγονες «θεραπευτικές» τελετουργίες, όπως αυτές των σαμάνων οί όποίοι μέχρι σήμερα προσπαθούν μέ τή μουσική και τό χορό να διώξουν τά κακά πνεύματα που θεωρούνται υπεύθυνα για κάθε άσθένεια³³.

2.2. Η εξέλιξη της μουσικοθεραπείας

Άπό τίς θεραπευτικές πρακτικές των πρωτόγονων ανθρώπων και τήν πρωτόγονη πίστη στή μαγική δύναμη του ήχου εξέλιχθηκαν σταδιακά διάφορες έναλλακτικές «θεραπείες» μέσω τεχνών³⁴. Τήν έποχή του Μεσαίωνα, ή μουσική έχρησιμοποιείτο στά νοσοκομεία για θεραπευτικούς λόγους, αλλά και στήν περίοδο

της Αναγέννησης πολλοί ήταν εκείνοι που συνέχιζαν να πιστεύουν στή θεραπευτική δύναμη της μουσικής³⁵. Τόν 20ό αιώνα κάνει τήν εμφάνισή της ή σύγχρονη μουσικοθεραπεία. Τό 1926 ή Alice Bailey, πρόεδρος της Θεοσοφικής Έταιρείας του Λονδίνου, έγραφε ότι «ή μουσική πρόκειται ν' αναδειχτεί σ' ένα από τά κύρια μέσα θεραπείας ως τό τέλος του 21ου αιώνα»³⁶. Άπό τό 1950, που εμφανίστηκε ή πρώτη όργάνωση Μουσικοθεραπείας στήν Άμερική ως τίς μέρες μας, τά πράγματα εξέλιχθηκαν ραγδαία. Υπάρχουν σήμερα πολυάριθμες έθνικές, Ευρωπαϊκές, Άμερικανικές και διεθνείς όργανώσεις μουσικοθεραπείας, αλλά και ένα ανερχόμενο ρεύμα μεμονωμένων άτομων και ομάδων μουσικοθεραπείας που «υίοθετώντας ως βάση τους τίς πυθαγόρειες και προ-πυθαγόρειες ιδέες, μελετούν τούς άρχαίους δυτικούς, τούς σαμανιστικούς και τούς ανατολικούς πολιτισμούς»³⁷.

2.3. Έπιστημονικές ένστάσεις

Έντύπωση προκαλεί άκόμα και στόν μή επιστήμονα τό εύρος των παθήσεων που διατείνεται ότι θεραπεύει ή μουσικοθεραπεία, τό όποιο φτάνει μέχρι τή σχιζοφρένεια και τόν καρκίνο. Έπικαλούμενοι άόριστες «έρευνες ήχοθεραπευτών και βιολόγων», κάποιοι μουσικοθεραπευτές ισχυρίζονται ότι διάφορες συχνότητες της μουσικής, «έκπεμπόμενες από τό διαπασών, επιφέρουν μεταβολή του χρώματος και της μορφής των κυττάρων του αίματος»³⁸. Στήν Άμερική ή ίδρύτρια του «Όργανισμού Θεραπευτικής Μουσικής» Amrita Cottrell ύ-

28. Randall McClellan, Οί θεραπευτικές δυνάμεις της μουσικής, έκδ. Fagotto, 1997, σ. 120.

29. Walter Gutdeutsch, Μουσική και Ίατρική, έκδ. Νέα Άκρόπολη, 1999, σσ. 36-37.

30. Ίναγιάτ Χάν, Ό μυστικισμός του ήχου, έκδ. Πύρινος Κόσμος, 1992, σ. 81.

31. <http://www.nea-acropoli-thes.gr/articles.php?Ing=gr&pg=435&prt=2>.

32. Ίναγιάτ Χάν, ένθ' άνωτ., σ. 111.

33. Παναγιώτης Μαυρόπουλος, Σαμάνος ή θεραπευτής, έκδ. Πύρινος Κόσμος, 2004, σσ. 45-70.

34. Λιάνα Πρίνου-Πολυχροιάδου, ένθ' άνωτ., σσ. 20-21.

35. Μεταξύ αυτών και ό Παράκελσος.

36. Randall McClellan, ένθ' άνωτ., σσ. 114-115.

37. Randall McClellan, ένθ' άνωτ., σ. 115.

38. Σεργκέϊ Σαμπουτίν, ένθ' άνωτ., σ. 35.

ποστηρίζει πώς «έχει αποδειχτεί ότι η μουσική και ο ήχος σκοτώνουν τά καρκινικά κύτταρα»³⁹. Άλλοι μουσικοθεραπευτές που ασπάζονται την Παραδοσιακή Κινεζική Ύατρική –ή όποια έχει έντονο φιλοσοφικο-θρησκευτικό χαρακτήρα– έχουν τίς δικές τους θεωρίες περί «άντιστοιχίας μεταξύ του ήχου συγκεκριμένων μουσικών οργάνων και της ύγιους κατάστασης των έσωτερικών οργάνων του ανθρώπου»⁴⁰. Έτσι, για παράδειγμα, τό ξυλόφωνο και τό φλάουτο ένδεικνυνται για τίς παθήσεις του ήπατος και της χοληδόχου κύστης, ό ήχος των έγχορδων συνδέεται μέ τήν καρδιά κ.ο.κ. «Γιά τήν εξάλειψη των άρνητικών καταστάσεων» όρισμένοι μουσικοθεραπευτές έχουν καταρτίσει όλόκληρους «θεραπευτικούς καταλόγους» μουσικών έργων⁴¹. Για τίς σωματικές παθήσεις κάποιιο προτείνουν συγκεκριμένες αναπνευστικές, μουσικές και άλλες ασκήσεις οί όποιες πρέπει νά εκτελοούνται μέ συγκεκριμένη μουσική συνοδεία πού επιλέγεται ανάλογα μέ τήν περιοχή του σώματος πού πάσχει⁴². Ύπάρχουν και εκείνοι πού εφαρμόζουν θεραπευτική άγωγή μέ τή χρήση μεμονωμένων συχνοτήτων διότι πιστεύουν ότι «ό ήχος δρᾶ άπ' ευθείας πάνω στό σώμα, όποτε μπορούμε νά κατευθύνουμε τίς συχνότητες στό συγκεκριμένα μέρη του σώματος πού χρειάζονται φροντίδα»⁴³.

Ή Barbara Crowe –ή όποια ύπηρξε πρόεδρος της Ύμερικανικής Ένωσης Μουσικοθεραπείας– μιλά για τήν θεραπευτική επίδραση της μουσικής και του ρυθμού και έπισημαίνει ότι «**ύπάρχει μιά σαφής, ειδική παραλλη-**

λία μεταξύ του παραδοσιακού σαμανισμού και των πρακτικών πού εφαρμόζουμε στή μουσικοθεραπεία σήμερα»⁴⁴. Κάποιοι μουσικοθεραπευτές μάλιστα χρησιμοποιούν τή μέθοδο του ΎΑϊτινού Χέρνς Ντυπλάν «Πρωτόγονη Έκφραση», ή όποια έστιάζεται στό ρυθμό του πρωτόγονου τάμ-τάμ, τόν όποιο κρατούν οί θεραπευόμενοι μέ τά πόδια τους καθ' όλη τή διάρκεια της συνάντησης⁴⁵. Κάποιοι άλλοι χρησιμοποιούν τεχνικές πού συνδυάζουν τή μουσική μέ τά χρώματα⁴⁶. Ή Dorothy Retallac, συγγραφέας του βιβλίου «Ό Ύχος της Μουσικής και τά Φυτά», γράφει: «όταν ή μαγική δύναμη του ήχου και του χρώματος ξανα-ανακαλυφθούν και κατευθυνθούν σέ συγκεκριμένους στόχους, θά ύπάρξουν ενέργειες μᾶς άνώτερης διάστασης, οί όποιες θά ύπερβαίνουν αυτές πού έχουν άπελευθερωθεί σήμερα»⁴⁷.

Τό πόσο όλα αυτά έχουν σχέση μέ έπιστήμη μπορεί νά τό αντιληφθεί ό κάθε σκεπτόμενος άνθρωπος. Ίσως βέβαια όλοι οί μουσικοθεραπευτές νά μήν ασπάζονται τίς άνωτέρω δοξασίες. Έξετάζοντας όμως τά τεκταινόμενα σέ μιά κλασική «μουσικοθεραπευτική συνεδρία» και παρά τήν καλή διάθεση πού μπορεί νά έχουν οί περισσότεροι μουσικοθεραπευτές νά βοηθήσουν, προσκρούουμε πάλι σέ άμφιλεγόμενες έννοιες και πρακτικές. Καταρχάς για νά γίνει ή διάγνωση, ό μουσικοθεραπευτής πρέπει νά ανακαλύψει τήν «ήχητική ταυτότητα» του άσθενούς⁴⁸. Γιατί «ό άνθρωπος είναι σά μουσικό όργανο μέ τή μοναδική του ταυτότητα... Ή άναπνοή, οί σφυγμοί της καρδιάς, ή

39. www.healingmusic.org/Main/What_Is_Healing.htm.

40. Σεργκέι Σαμπουτίν, ένθ. άνωτ., σ. 79.

41. Σεργκέι Σαμπουτίν, ένθ. άνωτ., σ. 128.

42. Σεργκέι Σαμπουτίν, ένθ. άνωτ., σ. 155-159.

43. Randall McClellan, ένθ. άνωτ., σ. 53

44. www.healingmusic.org/Main/What_Is_Healing.htm.

45. Λιάνα Πρίνου-Πολυχρονιάδου, ένθ. άνωτ., σ. 68.

46. ένθ. άνωτ.

47. Morton Walter, Ή δύναμη του χρώματος, έκδ. Διόπτρα, 1994, σ. 227.

48. Λιάνα Πρίνου-Πολυχρονιάδου, ένθ. άνωτ., σ. 45.

χροιά, ή τοποθέτηση και ένταση της φωνής και των κινήσεων, καθώς επίσης οι ήχοι των σκέψεων και των συναισθημάτων συνθέτουν τη μουσική ταυτότητα του ανθρώπου»⁴⁹. Η διαδικασία της θεραπευτικής προσπάθειας εξελίσσεται σε τρεις φάσεις: «προετοιμασία και κάθαρση», παρατήρηση του ασθενούς στο μη λεκτικό πεδίο και «ήχητικός διάλογος». Έπιπλέον, στο ερωτηματολόγιο που πρέπει να απαντήσει ο καθένας που προτίθεται να ξεκινήσει μουσικοθεραπεία, ο υποψήφιος θεραπευόμενος καλείται, μεταξύ άλλων, να γράψει τις «ήχητικές αναμνήσεις [του] από την περίοδο της έγκυμοσύνης» και τις «ήχητικές αναμνήσεις της γέννησης και των πρώτων ημερών της ζωής του»⁵⁰!

Μέ το θέμα των ενδομήτριων ήχων ασχολήθηκε ο Alfred Tomatis, ο οποίος επινόησε το 1950 τη μέθοδο της «άκουστικο-ψυχο-φωνολογίας», γνωστή ως **μέθοδος Τοματίς**. Ο Τοματίς, ωτορινολαρυγγολόγος ο οποίος διώχτηκε από τις ιατρικές αρχές το 1977⁵¹, υποστήριξε ότι «ή πρωταρχική λειτουργία του αυτιού δεν είναι να ακούει, αλλά να τροφοδοτεί με ενέργεια τον εγκέφαλο»⁵² και ότι οι ήχοι υψηλής συχνότητας «ένεργοποιούν» τον εγκέφαλο, ενώ οι ήχοι χαμηλής συχνότητας εξαντλούν την ενέργεια⁵³. Επίσης, ότι τα συμπτώματα διαφόρων διαταραχών όπως οι μαθησιακές δυσκολίες, ο αυτισμός κτλ δεν προκαλούνται από τις συγκεκριμένες διαταραχές, αλλά από ένα πρόβλημα αισθητηριακής ρύθμισης που ξεκινά από το έσωτερο αυτί. Καμμία από τις ανωτέρω θέσεις δεν αποδεικνύεται επιστημο-

νικά και όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν έρευνητές από το πανεπιστήμιο του Vanderbilt στην Αμερική, οι δοκιμασίες και οι μελέτες που συνήθως χρησιμοποιούνται για να προσδοθεί έγκυρότητα στη μέθοδο είναι «ή μή επισημονικές ή διεξήχθησαν από κέντρα που προσπαθούσαν να “πουλήσουν” το πρόγραμμα»⁵⁴. Η άλλη θεωρία στην οποία στηρίχθηκε ο Τοματίς ήταν ότι το έμβρυο αναγνωρίζει τη φωνή της μητέρας και ή συνακόλουθη θεραπευτική που ανέπτυξε βασίζεται στην ακρόαση φιλτραρισμένων ήχων σε υδάτινο περιβάλλον. Αυτό γίνεται με τη χρήση μιας συσκευής, γνωστής ως «ηλεκτρονικό αυτί» ή οποία φιλτράρει τον ήχο της φωνής της μητέρας και τη μουσική που ακούγεται, ώστε να απουσιάζουν οι χαμηλές συχνότητες. Κατ' αυτόν τον τρόπο λένε ότι θεραπεύονται μαθησιακές δυσκολίες, διαταραχές ψυχισμού και συμπεριφοράς, υποβοηθείται ή εκμάθηση ξένων γλωσσών, γίνεται ήχοθεραπευτική άγωγή της εγκύου ώστε «να ενεργοποιηθεί κατάλληλα το αυτί του εμβρύου» κτλ⁵⁵. Οι προαναφερθείσες θεωρίες και τεχνικές, οι οποίες εφαρμόζονται σήμερα σε 250 κέντρα Τοματίς στον κόσμο, δεν έπαισαν ποτέ τους ειδικούς της ιατρικής και της ακουστικής οι οποίοι τονίζουν ότι ή φωνή της μητέρας καταπνίγεται από το φίλτρο του αμνιακού υγρού και την παρουσία άλλων ήχων (καρδιακών παλμών, πέψης κ.λπ...) καθώς και ότι το αυτί του εμβρύου είναι φραγμένο με βλέννα ή οποία εξαφανίζεται μόνο μετά τη γέννηση.⁵⁶ Μάλιστα ο ψυχίατρος και έγκληματολόγος Dr. Jean-Marie Abgrall αναφέρει ότι μία ασθενής

49. Ντόρα Ψαλτοπούλου, «Συνεργάτες στην θεραπεία», έφημ. *Η Καθημερινή*, ένθ' άνωτ.,

50. Λιάνα Πρίνου-Πολυχρονιάδου, ένθ' άνωτ., σ. 47.

51. Jean-Marie Abgrall, *Healing or stealing*, Algora, 2001, σ. 145.

52. Ράνια Ευδοκίμου-Παπαγεωργίου, *Δραματοθεραπεία-Μουσικοθεραπεία*, έκδ. Έλληνικά Γράμματα, 1999, σ. 218.

53. Jack Raso, *Expanded Dictionary of Metaphysical Healthcare*, ήλεκτρονική έκδοση.

54. http://www.vanderbilt.edu/AnS/psychology/health_psychology/TOMATIS.html.

55. http://www.thesoundtherapy.gr/html/body_progs_gr.html.

56. Jean-Marie Abgrall, ένθ' άνωτ., σ. 146.

του Τοματίς κατέφυγε στη δικαιοσύνη όταν ή εν λόγω μέθοδος απέτυχε να την θεραπεύσει. Τό δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «τό “ήλεκτρονικό αυτί” είναι άπλως ένα φτηνό ήχόμετρο χωρίς θεραπευτική λειτουργία»⁵⁷ και επέδωσε την καταβολή αποζημίωσης.

2.4. Φιλοσοφικο-θρησκευτικές προεκτάσεις

Πόσο επιστημονική, εξάλλου, θά μπορούσε να είναι μία μέθοδος που απορρέει, ενσωματώνει και επεκτείνεται σε φιλοσοφικο-θρησκευτικές αντιλήψεις; Τί σχέση με επιστήμη έχουν τά γραφόμενα από τούς μουσικοθεραπευτές για «δόνηση θετικής ενέργειας», «τσάκρας», «ανακατεύθυνση της ενεργειακής ροής», «μάντρα, γιν-γιάνγκ και διαλογισμός»⁵⁸

Πρώτα-πρώτα, ή προσπάθεια του μουσικοθεραπευτή να βρει την «ήχητική ταυτότητα» του ασθενούς για να κάνει τή «θεραπεία», μās παραπέμπει στους γιατρούς-μάγους των πρωτογόνων κοινωνιών οί όποιοι «έκτιμούσαν πώς μπορούσαν να θεραπεύσουν τούς ασθενείς τους μόνο άφου ανακάλυπταν τόν τελείως προσωπικό κρυφό τους ήχο»⁵⁹. Πολλοί όπαδοί των ανατολικών θρησκειών διαλογίζονται για να βρουν τόν «έσωτερικό τους ήχο», ό όποιος πιστεύουν ότι ταυτίζεται με τόν ήχο τόν όποιο «άσυνείδητα θυμοῦνται από τή μήτρα»⁶⁰ και ό όποιος θά έπιφέρει μεγαλύτερη «ένεργοποίηση». Άλλά και οί γκουρού δίνουν στόν κάθε μαθητή τό δικό του προσωπικό ήχο. Κάποιες φορές γίνεται «χρήση φωνέντων ως μέρος της θεραπευτικής άγωγής», τά φωνήεντα χωρίζονται σε φωνήεντα Γίν και φωνήεντα Γιάν-

γκ και διακρίνονται ανάλογα με τήν περιοχή του σώματος πού επηρεάζουν⁶¹. Επίσης, σε μία άλλη τεχνική πού είναι γνωστή ως «**ψυχοφωνία**», «ό θεραπευτής στέκεται πίσω από τόν άσθενή, ό όποιος είναι όρθιος και παράγει ήχους τούς όποιους κατευθύνει πρός τή σπονδυλική στήλη. Άνάλογα με τήν άντανάκλαση του ήχου γίνονται ή διάγνωση και ή θεραπεία»⁶². Ό «θεραπευτής» άνεδάξει τή φωνή του «τρείς όκτάδες... χρησιμοποιώντας μία συλλαδή, τό “ΩΜ” και μετά κατεβαίνει. Οί τρείς αυτές όκτάδες άντιστοιχούν σε όλο τό ανθρώπινο σῶμα, από τόν κόκκυγα, μέχρι τήν κορυφή του κεφαλιού»⁶³. Κι αυτό γίνεται γιατί, σύμφωνα με τίς ανατολικές θρησκείες, για να έπέλθει ή θεραπεία χρειάζεται ή «ένεργοποίηση» των ύποθετικών κέντρων «ένεργειας», των τσάκρας, τά όποια «άνταποκρίνονται με συγκεκριμένο τρόπο σε όρισμένους τόνους και συχνότητες»⁶⁴.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα πού άποδεικνύει τό όλο φιλοσοφικο-θρησκευτικό υπόβαθρο είναι ή **μουσικοθεραπεία GIM**, μία από τίς επικρατέστερες μουσικοθεραπευτικές προσεγγίσεις παγκοσμίως. Πρόκειται για «μιά μουσικοθεραπευτική διαδικασία πρόσδασης στην ανθρώπινη ψυχή πού όδηγεί στην άυτοπραγμάτωση και τή θεραπεία»⁶⁵. Η μέθοδος αυτή «σχεδιάστηκε για να διευκολύνει τήν πρόσδαση στα ύψηλότερα έπίπεδα συνειδητότητας», «έκει πού κείτονται τά βασίλεια της άυτογνωσίας, της άυτοπραγμάτωσης, της μνήμης, των όνείρων και των βαθιών ύπερβατικών και πνευματικών έμπειριών»⁶⁶. Έπο-

57. Jean-Marie Abgrall, ένθ. άνωτ., σ. 149

58. Δρίτσας, Εϋδοκίμου, Πρίνου, Τοματίς, Mc Clellan, Σαμπουτίν, <http://www.medicinbio.com/Greek/index-activities-gr.htm> κ.ά.

59. Λιάνα Πρίνου-Πολυχροσιάδου, ένθ' άνωτ., σ. 20.

60. www.coloringtherapy.com/find_the_inner_sound.htm.

61. Randall McClellan, ένθ' άνωτ., σσ. 88-92.

62. Ράνια Εϋδοκίμου-Παπαγεωργίου, ένθ' άνωτ., σ. 235.

63. <http://www.mariacharlet.gr/gr/complementary-therapies-greece/sound-therapy.html>.

64. www.dhyansanjivani.org/music_therapy.asp.

65. <http://members.aol.com/kathysl/questions.html>.

66. Εϋη Παπανικολάου, «Μουσικοθεραπεία GIM», Περιοδικό *Yoga World*, τεϋχος 7, Φεβρουάριος-

στηρίζεται ότι «ή μουσική επικαλείται τίς θεραπευτικές δυνάμεις του σύμπαντος»⁶⁷ και γίνεται χρήση πρακτικῶν διαλογισμοῦ, ἢ πρακτικῆ τῆς καθοδηγούμενης φαντασίας σέ μιά κατάσταση ἀλλαγμένης συνειδητότητας⁶⁸ καί ὁ σχεδιασμός μαντάλα.⁶⁹ Τά μαντάλα, πού εἶναι γεωμετρικά σχήματα θεωρούμενα ὅτι «ἀποτυπώνουν ἐκφράσεις δονήσεως ἀπό τό Σύμπαν», χρησιμοποιοῦνται σέ θρησκευτικές τελετουργίες καί ὡς βοηθητικά διαλογισμοῦ. Νά ἀναφερθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ δημιουργός τῆς μεθόδου GIM, ἡ Helen Bonny, ἐπινόησε τή μέθοδο «ἐμπνεόμενη ἀπό μιά μυστικιστική ἐμπειρία πού εἶχε μέ τή μουσική»⁷⁰.

Ἡ θρησκευτική πρακτική τοῦ διαλογισμοῦ, ὅπως ἀσκεῖται στόν Ἰνδουισμό καί τό βουδδισμό, εἶναι παροῦσα στίς περισσότερες μουσικοθεραπευτικές προσεγγίσεις⁷¹. Σέ κάποιες περιπτώσεις μάλιστα συστήνεται νά γίνεται ἡ μουσικοθεραπεία μαζί μέ ἀσκήσεις γιόγκα⁷², ἢ μαζί μέ ἀρωματοθεραπεία, βελονισμό⁷³ κτλ. Νέα κράματα, ὅπως τό «ἠχομασάζ»

ὅπου μέ ἤχους «καθαρίζεται ἡ αὔρα», ὁ «ἠχοβελονισμός», ὅπου ἐφαρμόζονται ἤχοι σέ σημεία βελονισμοῦ, τό «τσάννελινγκ τραγουδιοῦ» πού ἐπινοήθηκε ἀπό σύγχρονο Ἀμερικανό μουσικοθεραπευτή, διαδίδονται ὅλο καί περισσότερο.

Ἦ Ὅλες αὐτές οἱ μέθοδοι μουσικοθεραπείας καί λοιπῶν παράλληλων πρακτικῶν συναντῶνται σέ διάφορες παραθρησκευτικές ὁμάδες, ἄσραμ, κέντρα γιόγκα κτλ. Πῶς ὁμως ἔχουν εἰσχωρήσει καί μέσα σέ Πανεπιστήμια; Καί πῶς προσπαθοῦν νά διεισδύσουν ἀκόμα καί σέ χώρους ἐκκλησιαστικούς; Κάποιοι μουσικοθεραπευτές δηλώνουν ὅτι προτίθενται νά κάνουν «ἐρευνητικά πειράματα μουσικοθεραπείας πάνω στή βυζαντινὴ μουσική». Λές καί ἡ βυζαντινὴ μουσική λειτουργεῖ ὅπως τά μάντρα πού «θεραπεύουν» μέ τούς ἤχους τους. Οἱ χριστιανοί γνωρίζουν ὅτι ἡ θεραπεία προέρχεται ἀπό τόν Θεό καί ὄχι ἀπό τούς «θεραπευτικούς ἤχους» τῆς μουσικῆς ἢ τῶν ψαλμῶν.

Ἡ Παρακαταθήκη στό Διαδίκτυο φιλοξενεῖται στόν Διαδικτυακό Τόπο

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΛΟΓΟΣ

στή διεύθυνση

www.orthodox.net.gr

Συνιστοῦμε ἐπίσης τήν επίσκεψη στήν ἰστοσελίδα:

www.orthros.org

Μάρτιος 2006.

67. <http://members.aol.com/gim4life>.

68. <http://members.aol.com/kathysl/questions.html>.

69. Εὐῆ Παπανικολάου, Περιοδικό *Yoga World*, ἐνθ' ἄνωτ.

70. www.archedigm.com/bonny.html.

71. Σέ πλῆθος σχετικῶν συγγραμμάτων καί ἰστοσελίδων.

Η «ΥΠΕΡΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ»¹ ΚΑΙ Η ΕΩΣΦΟΡΙΚΗ ΜΥΘΣΗ

της Λυγερής Μελά,

Master Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τελ. Θεολογίας

Ἡ σημαντικότερη ἴσως ὀργάνωση πού συν-ετέλεσε στήν παγκόσμια ἐξάπλωση τοῦ ἀποκρυφισμοῦ στό εὐρύτερο κοινό, ἐπιστημονικό καί μή, τόσο στή Δύση ὅσο καί στήν Ἀνατολή, ὑπῆρξε ὡς γνωστόν ἡ Θεοσοφική Ἑταιρεία, πού ἰδρύθηκε τό 1875.

Ἀπό πολύ νωρίς, ἕνας ἀπό τούς στόχους της ἦταν ἡ δημιουργία μιᾶς ὁμάδας ψυχολόγων², οἱ ὁποιοί, χρησιμοποιοῦντας τό κατάλληλο λεξιλόγιο, θά διέδιδαν στόν ἐπιστημονικό κόσμο τίς διδασκαλίες τῆς Kabbalah, τοῦ ἐβραϊκοῦ μυστικισμοῦ, πού βασίζεται πρωτίστως στήν ἄμεση ἐπικοινωνία μέ τά πνεύματα.

Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἀπό τή γέννηση τῆς Ψυχολογίας ἐκπρόσωποί της (S. Freud, C. Jung, W. James κ.ἄ). ὄχι μόνο ἐπηρεάσηκαν, ἀλλά καί προώθησαν συνειδητά τή καμπαλιστική-θεοσοφική διδασκαλία γιά τόν Θεό, τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο, πού ἐπικρατοῦσε στούς «ἐσωτερικούς κύκλους» τῆς Δύσης ὡς «ἀνώτερη Φιλοσοφία». Σάν ἀποτέλεσμα, ὁ λόγος τοῦ Κυρίου γιά τήν ὕπαρξη τοῦ δαιμονικοῦ κόσμου χλευάστηκε, ὥστε ἀπό πολλούς εἰδικούς νά κατηγορεῖται μέχρι σήμερα ὡς διδασκαλία «ἀντιεπιστημονική» ἕως καί «μῆ ἀνθρωπιστική».

Ἡ σύγχρονη προσπάθεια τοῦ ἀποκρυφισμοῦ νά κατακτήσει ὀλοκληρωτικά τόν χῶρο τῆς ψυχολογίας καί τῆς ψυχοθεραπείας, νά διαστρέψει πλήρως τό ἔργο της καί νά τό στρέψει ἀποκλειστικά στήν ἐπικοινωνία καί τήν καταληψία ἀπό τά πνεύματα φέρει τόν τίτλο: «Ἑπερπροσωπική Ψυχολογία». Ὁ κλάδος αὐτός βασίζεται στήν «Ἐσωτερική Ψυχολο-

γία» τῆς θεοσοφίστριας καί μέντιουμ Alice Bailey, τήν παρουσιαζόμενη ὡς πνευματική μητέρα τοῦ κινήματος τῆς «Νέας Ἐποχῆς» τοῦ ἐρχομένου ψευδο-μεσσία. Ἡ θεοσοφική ὀργάνωση τῆς «Παγκόσμιας Καλῆς Θέλησης» τῆς Bailey προβάλλει τήν «Ἑπερπροσωπική Ψυχολογία» ὡς τήν «νέα ψυχολογία», πού θά προετοιμάσει τήν ἀνθρωπότητα γιά τόν 21ο αἰώνα, γιά μιᾶ νέα ἐποχή καί ἕνα νέο πολιτισμό... γιά τήν ἐπίσπευση τῆς γέννησης ἑνός «νέου κόσμου»³.

Πρωτοπόροι τῆς «Ἑπερπροσωπικῆς Ψυχολογίας» θεωροῦνται ἐπίσης ὁ ἐπιφανῆς ψυχολόγος καί θεοσοφιστής William James, ὁ Carl Jung, ὁ καμπαλιστής Roberto Assagioli καί ὁ Abraham Maslow. Ὁ ὅρος «Ἑπερπροσωπική Ψυχολογία» διαδόθηκε γιά πρώτη φορά στό εὐρύ κοινό τό 1967 ἀπό τόν Abraham Maslow, πού τήν προώθησε, μάλιστα, ὡς «τήν τέταρτη δύναμη στήν ψυχολογία, μετά τήν ψυχαναλυτική, τήν συμπεριφοριστική καί τήν ἀνθρωπιστική κατεύθυνση»⁴.

Πρόσθετε, ὅτι ξεπερνᾶ τίς ἄλλες τρεῖς κατευθύνσεις, καθώς περιλαμβάνει τίς μυστικιστικές ἐμπειρίες, πού ὁ ἴδιος θεωροῦσε «κορυφαῖες», τοποθετώντας τίς δαιμονικές ὀπτασίες στό ὑψηλότερο σημεῖο τῆς πυραμίδας τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου σάν ἕνα ἀπαραίτητο συστατικό τῆς «αὐτοπραγμάτωσης». Τήν ἀνθρωπιστική κατεύθυνση, πού ὁ ἴδιος εἶχε εἰσαγάγει, τήν θεωροῦσε ἀπλῶς ὡς «μεταβατική, σάν μιᾶ προετοιμασία γιά μιᾶ ὑψηλότερη τέταρτη ψυχολογία, τήν ὑπερπροσωπική, τήν πέραν τοῦ ἀνθρώπου... πέρα ἀπό τήν ταυτότη-

1. Transpersonal Psychology.

2. Bailey, A. & Khul, D., Discipleship In The New Age-Volume I (2nd ed.), Lucis Trust 1944.

3. World Goodwill Newsletter, New Minds for a New World, No 1, Lucis Trust 1999. Βλ. καί <http://www.oneworld.ru/lucis-rus/goodwill/wgn1991.htm>

4. Maslow, A., Toward a Psychology of Being, (2nd ed.), New York, D. Van Nostrand Co. 1968.

τα και την αυτοπραγμάτωση»⁵.

Ἡ δήλωσή του αὐτή δημοσιεύεται στό πρῶτο τεύχος τῆς νεοεμφανιζόμενης ἐφημερίδας τῆς Ὑπερπροσωπικῆς Ψυχολογίας (Journal of Transpersonal Psychology)⁶, ἡ ὁποία ἐκδίδεται ἀπό τόν ἰδρυτή τῆς Journal of Humanistic Psychology⁷. Τήν ἴδια περίοδο ὁ Maslow ὀρίζεται Πρόεδρος τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ψυχολογικοῦ Συνδέσμου (APA) (1968-1969), ἐνῶ τόν ἐπόμενο χρόνο πεθαίνει ἀπό καρδιακή προσβολή, πρὶν νά ἐκπληρωθεῖ «τό ὄραμά του» γιά τήν «Ὑπερπροσωπική Ψυχολογία».

Πολύ σύντομα, τό 1971, ἰδρύεται «ἡ Ἑταιρεία γιά τήν Ὑπερπροσωπική Ψυχολογία», (Transpersonal Psychology Association), μετὰ ἀπό δύο χρόνια τό «Ἰνστιτούτο τῶν Νοητικῶν Ἐπιστημῶν» (Institute of Noetic Sciences) καί πρόσφατα (1999) ἡ «Εὐρωπαϊκή Ἑταιρεία τῆς Ὑπερπροσωπικῆς Ψυχολογίας»⁸ (European Transpersonal Psychology Association) μέ ἓνα ἀπό τά πολλά σύμβολά της, τόν «**ροδόσταυρο**».

Μέσα ἀπό τήν «Ὑπερπροσωπική Ψυχολογία» προωθεῖται ἔντεχνα ὅλη ἡ κακοποιός καί μισάνθρωπη διδασκαλία τῶν δαιμόνων, μέ τή χρήση ψυχολογικῶν ἐνοιῶν. Βασικά σημεῖα της εἶναι τά ἀκόλουθα:

1. Ὡς ἀνώτερος καί ἔσχατος σκοπός τῆς Ψυχολογίας προβάλλεται ἡ ἐκούσια κατάληψη ἀπό τά δαιμόνια ὡς «ένωση τῆς ψυχῆς μέ τήν κοσμική ψυχή τοῦ σύμπαντος», «μέ τό συλλογικό ἀσυνείδητο», «τήν ἄλλη πλευρά».

2. Γιά τήν ἀπαλλαγὴ ἀπό τόν πόνο καί τό ἄγχος, ὡς λύση προβάλλεται ἡ «διάλυση τῆς προσωπικότητας», ἡ «κατάργηση τῶν ὀρίων τοῦ ἐγώ», ἡ ἐμπιστοσύνη καί ἡ πλήρης παράδοση «στό ἀσυνείδητο» καί τά «πνεύματα-

ὀδηγούς»⁹.

3. Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίνεται στήν «ψυχή» καί τήν ἐξουδετέρωση τῶν «μηχανισμῶν ἄμυνας», πού χρησιμοποιεῖ, γιά νά ἀντισταθεῖ στίς διάφορες ὀπτασίες καί τήν ἐπικοινωνία μέ τά πνεύματα, μέ τή «βοήθεια» τεχνικῶν κατάργησης τοῦ νοῦ καί διάλυσης τῆς προσωπικότητας¹⁰.

4. Ἀπαιτεῖται ἡ κατάργηση τοῦ νοῦ γιά τήν ἀκριτῆ ἀποδοχή τοῦ περιεχομένου τῶν «ἀναδυομένων» φανταστικῶν εἰκόνων καί ἡ κατάργηση τοῦ συναίσθηματος, γιά νά μὴν ἀφυπνισθεῖ ὁ ἄνθρωπος καί κινηθεῖ ἀρνητικά πρὸς τίς κατασκευασμένες δαιμονικές ἐμπειρίες.

5. Γιά τήν πρόκληση μεταλλαγμένων καταστάσεων συνείδησης χρησιμοποιοῦνται διάφορες μέθοδοι (διαλογισμός, γιόγκα, ὕπνωσις, ἐνεργητική φαντασία, ἀσκήσεις μέ ἀναπνοές, χρήση ψυχεδελικῶν κ.ἄ), ἐνῶ ὡς πιό σημαντική καί ἀνώτερη θεωρεῖται ἡ ἀφύπνιση τῆς θεᾶς-ἄφρατος (Κουνταλίनि), πού θεωρεῖται ὅτι ἐνυπάρχει «σάν θεός, μέσα μας».

6. Οἱ ὀπτασίες πνευμάτων, οἱ ψεύτικοι οὐράνιοι κόσμοι καί οἱ ζωηρές εἰκόνες, πού κατασκευάζουν τά πεπτωκότα πνεύματα στή φαντασία, προβάλλονται ὡς τό «ἐσωτερικό μονοπάτι» τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ὡς ἡ ἀκριβῆς ἀναπαραστατική φύση τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

7. Ἡ «ἄγνοια» τῶν δυτικῶν, τῶν «μὴ μυημένων» στήν ἄσκηση τοῦ διαλογισμοῦ, φέρεται ὡς ἐπιχείρημα, γιά νά δικαιολογηθεῖ ὁ «φόβος» καί ἡ ἀποστροφή τους πρὸς τίς ἀρνητικές ἐμπειρίες καί τίς παράδοξες ὀπτασίες, πού βιώνονται κατά τόν διαλογισμό.

5. Maslow, A., The Further Reaches of Human Nature, Journal of Transpersonal Psychology, 1969, 1, (1), p. 1-9.

6. Βλ. Maslow, A., ἔνθ' ἄνωτ.

7. Cunningham, P. F., Bridging Science And Spirit, New England Psychological Association Newsletter, 21 (1), 2004. Βλ. καί: http://www.nepa-info.org/NEPA_NEWS_2.pdf

8. Βλ. Cunningham, P. F., ἔνθ' ἄνωτ.

9. Bailey, A. & Khul, D., Letters On Occult Meditation, Lucis Trust 1922.

10. Βλ. Bailey, A. & Khul, D., ἔνθ' ἄνωτ.

8. Ὁ ἐπώδυνες συνέπειες τῆς δαιμονοληψίας θεωροῦνται ὡς ἀπαραίτητο δῆμα γιὰ μεγαλύτερες μὴσεις. Οἱ μνημένοι, πού «ἀντέχουν» τίς ὀδυνηρές ἐμπειρίες καί πού συνεχίζουν νά ἐπικοινωνοῦν μέ τὰ δαιμόνια μέσῳ τοῦ διαλογισμοῦ, θεωροῦνται ἄνθρωποι μέ ἰδιαίτερη δύναμη, αὐτογνωσία, αὐτοπειθαρχία, μέ ἐνισχυμένο καί σταθερό «Ἐγώ».

9. Ἡ «Ἑπερπροσωπική Ψυχολογία» προβάλλεται ὡς ὑπεράνω ὄλων τῶν θρησκευτῶν καί τῆς ἐπιστήμης, γιὰτί χρησιμοποιοῦν τεχνικές ἀπό ὄλους τοὺς ἐπιμέρους κλάδους τῆς ψυχολογίας καί βασίζεται στίς μυστικιστικές ἐμπειρίες ὄλων τῶν ἀρχαίων θρησκευτῶν¹¹.

10. Οἱ μυστικιστικές ἐμπειρίες θεωροῦνται ὑπεράνω «θρησκείας» καί «δόγματος»¹² καί μέ τόν τρόπο αὐτόν ἡ δαιμονοληψία σάν ἐμπειρία θεωρεῖται ἀνώτερη ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Χριστιανική πίστη ἢ τό δόγμα. Τά ὄραματα τῶν μέντιουμ καί οἱ «δυνάμεις» τῶν μάγων τοὺς τοποθετοῦν σέ «ἀνώτερο ἐξελικτικό στάδιο» ὑποτιθέμενης πνευματικῆς ἀνάπτυξης ἀπό ἐκεῖνο τῶν Χριστιανῶν.

11. Ἀναγνωρίζεται ἰσοτίμα κάθε κατεύθυνση καί ὅποιαδήποτε τεχνική εἶναι ἀνοιχτή γιὰ νά συμπεριλάβει τήν «Ἑπερπροσωπική» - ἀποκρυφιστική διάσταση στό «κλινικό της ἔργο», ὅπως τῆς Bailey, τοῦ Jung καί τοῦ Assagioli¹³. Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίνεται στήν «εὐθυγράμμιση» καί τόν διάλογο τοῦ «Ἐγώ» μέ τό «ἀρχέτυπο τοῦ Ἐαυτοῦ», δηλαδή ἕνα δαιμόνιο, τό ὅποιο γίνεται τό «πνεῦμα - ὀδηγός» τοῦ ἀσθενῆ, ὅταν ὁ τελευταῖος συντονίσει κατάλληλα τό σῶμα, τό συναίσθημα καί τόν νοῦ του γιὰ «νά μπορέσει νά σταθεῖ τελικά μπροστά στήν παρουσία τοῦ Μεγάλου Βασιλέα, τοῦ Ἐνός Μύστη», δηλαδή τοῦ Σατανᾶ.

Ὁ θεραπευτής, ὅταν τό θεωρήσει ἀπαραί-

τητο, καλεῖ τοὺς «ἀγγέλους» τοῦ πελάτη του, γιὰ καθοδήγηση καί εὐρεση «θεραπευτικῆς στρατηγικῆς». Ὁ πελάτης, ἄλλωστε, μπορεῖ νά δεχθεῖ ἐπίσκεψη ἀπό τόν «Βούδδα», τό «Μεγάλο Πνεῦμα», τή «Μητέρα - θεά», τόν «Χριστό», ἕναν «Γκουροῦ», ἕναν «Φύλακα» καί ἄλλους «πνευματικούς ὀδηγούς» ἢ «βοηθούς», γι' αὐτό καλεῖται νά ἀναπτύξει τήν ἐνόρασή του καί νά ἐμπιστευθεῖ τήν «ἐσωτερική του γνώση».

Ἡ **κακοποίηση ὑπό τῶν δαιμόνων**, ὅσων μπαίνουν «στή σφαῖρα ἐπιρροῆς των» εἶναι βέβαια ἀνελέγη. Οἱ «ὑπερπροσωπικοί ψυχολόγοι» κηρύττουν ὅμως, ὅτι ὁ πόνος καί οἱ ὀδυνηρές ἐμπειρίες, πού προέρχονται ἀπό τή διάλυση τῆς προσωπικότητας, καθιστοῦν τό ἄτομο ἰκανό νά μπεῖ σέ πνευματιστικές καταστάσεις καί νά γίνει δοχεῖο μεταμόρφωσης... νά καταληφθεῖ ἀπό τά πνεύματα... νά ὑποστεῖ μιά ἀλλαγὴ πού δέν προέρχεται ἀπό τό ἄτομο, ἀλλά ἀπό τή σοφὴ φύση τῆς «Ψυχῆς». Γιὰ παράδειγμα, τά καταθλιπτικά συμπτώματα θεωροῦνται ὅτι δείχνουν τήν ἀνάγκη τοῦ ἀτόμου νά θυσιστεῖ περισσότερο μέσα στήν κατάθλιψη του, τήν ὅποια ὀνομάζουν καί «ἠρωικό ταξίδι τῆς καθόδου».

Ἄν κάποιος στήν πορεία ὑποστεῖ σοβαρές διαταραχές, σημαίνει ὅτι δέν εἶχε «σταθερό Ἐγώ» καί ὅτι «δέν ἔκανε σωστά» διαλογισμό. Ἄν πάλι προσπαθῆσει νά διακόψει τέτοιου εἶδους τεχνικές, αὐτό θεωρεῖται ἐπιβεβαίωση πὺς δέν εἶχε τήν «ἀπαιτούμενη δεκτικότητα» καί δέν ἦταν «ἄξιος» γιὰ τέτοιες ἐμπειρίες. Μᾶλλον, «οἱ ἀλήθειες μέ τίς ὅποιας ἦρθε σέ ἐπαφή ἦταν πολύ σπουδαῖες καί οἱ ἐνέργειες πολὺ δυνατές, γιὰ νά ἀφομοιωθοῦν ἀπό τίς νοητικές του δυνάμεις καί τήν προσωπικότητά του». Γιὰ τίς ὀδυνηρές συνέπειες μπορεῖ νά κα-

11. Davis, J., Introduction to Transpersonal Psychology, Part Eight: Transpersonal Psychology and the Wisdom Traditions, 1997. Βλ. καί John Davis Ph. D. Home Page: <http://www.naropa.edu/faculty/johndavis/tp/tpintro8.html>

12. Βλ. Davis, J., ἐνθ' ἄνωτ.

13. The Centre for Transpersonal Psychology (CTP), (Member of the United Kingdom Council for Psychotherapy, London 2005. Βλ. καί <http://www.transpersonalcentre.co.uk/about.htm>

τηγορηθεί επίσης τό «κάσμα» τοῦ ἀτόμου, ἡ «ἐθνική του κληρονομιά», τό «ἐξελικτικό του στάδιο», καθώς καί τό ὅτι «δέν εὐθυγράμμισε σωστά» τό νοῦ, τό σῶμα καί τό συναίσθημά του μέ τή δαιμονική «Ἱεραρχία».

Ἐνδεικτικό τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς τῶν θεοσοφιστῶν στόν χῶρο τῆς σύγχρονης ψυχολογίας εἶναι ὅτι, μετά ἀπό ἐνέργειες τῶν ἐκπροσώπων τῆς «Ἑπεπροσωπικῆς Ψυχολογίας¹⁴», εἰσήχθη στήν πρόσφατη ἔκδοση τοῦ *Διαγνωστικοῦ καί Στατιστικοῦ Ἐγχειριδίου, DSM-IV*, μιά νέα διαγνωστική κατηγορία (V62.89), πού ὀνομάστηκε «θρησκευτικό ἢ πνευματικό πρόβλημα». Στόχος τῶν θεοσοφιστῶν, ὅπως ἀναφέρουν, ἦταν ἀφ' ἑνός νά χαρακτηριστεῖ ὡς «ψυχοθρησκευτικό πρόβλημα» ἢ «ἐπίμονη προσκόλλησις στήν ὀρθοδο-

ξία» καί ἀφ' ἑτέρου νά μή θεωρηθοῦν παθολογικές, ἀλλά ὡς «ψυχοπνευματικά προβλήματα» οἱ ὀδυνηρές ἐμπειρίες πού προκαλοῦνται ἀπό τήν ἐπαφή μέ τά δαιμόνια, «ἀπό τή σχέση ἑνός ἀτόμου μέ μία ὑπέρτατη ὄντοτητα ἢ δύναμη»¹⁵. Αὐτοί, πού θά θεωροῦνται ἱκανοί νά διαγιγνώσκουν καί νά θεραπεύουν τέτοιου εἴδους «θρησκευτικά ἢ πνευματικά προβλήματα», θά εἶναι οἱ «ὑπερπροσωπικοί ψυχολόγοι», πού θά τοποθετηθοῦν σέ ἀντίστοιχες θέσεις. Τελικά, μόνον ὅσοι ἔχουν ἐκπαιδευθεῖ στήν ἑσφορική παρα-ψυχολογία θά θεωροῦνται ὅτι ἔχουν τήν «πολιτιστική εὐαισθησία» γιά τήν «σωστή ἀξιολόγησι» καί τή «θεραπεία» ἑνός τέτοιου «θρησκευτικοῦ ἢ πνευματικοῦ προβλήματος».

Εἶναι Ἐκκλησία τό Βατικανό;

ἹΑρχιεπίσκοπος Σεραφεῖμ:

«Θά κάνω τό ἐρώτημα στόν ἑλληνικό λαό. Τόν ρωτᾶω. Λαε ἑλληνικέ, ὅσοι μέ ἀκοῦτε. Θέτω τό ἐρώτημα εὐθαρσῶς καί νά μοῦ ἀπαντήσουν οἱ ἀρμόδιοι, καθηγητάδες, θεολόγοι, ἐπιστήμονες: Εἶναι Ἐκκλησία τό Βατικανό; Ναί ἢ ὄχι;... Τό ἔθεσα καί στή Σύνοδο τῶν Προκαθημένων στήν Κων/πολη, πού εἶχαμε (τῆς Ὁρθοδοξίας) καί τό ἔκαμα καί σέ ἕνα συνέδριο στήν Πεντέλη, στήν Ἱ. Μονή Πεντέλης, ἀπό ἐπιστήμονες κ.λπ. Καί ἔθεσα τό ἐρώτημα νά μᾶς ποῦν: Εἶναι Ἐκκλησία τό Βατικανό; Ναί ἢ ὄχι;» (ἹΑρχιεπ. Σεραφεῖμ, Συνέντευξις στόν Γ. Τράγκα. DVD ἀπό τήν ἐφημ. ἹΗ Χώρα).

ἹΑπό τό ὠραῖο καί ἀξιόλογο περιοδικό τῆς Ἱ. Μητρο. Μαντινείας καί Κυνηουρίας μέ τίτλο «Ὁρθοδοξία καί αἵρεσις», τ. 47, Νοε.-Δεκ. 2006, σ. 3.

14. Lukkoff, D., From Spiritual Emergency to Spiritual Problem, The Transpersonal Roots of the New DSM-IV Category, *Journal of Humanistic Psychology*, 38(2), 1998, p.21-50.

15. Βλ. Lukkoff, D., ἔνθ' ἄνωτ.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ*

του Χρίστου Χριστοδασίλη

‘Ο Σπύρος, ένα από τά πιό λεβέντικα τσοπανόπουλα του Σουλιού, πρώτος στό ντουφέκι, στό λιθάρι, στίς τρεῖς, στήν ὁμορφιά, στό τραγούδι, στό χορό καί στό περπάτημα, παντρευόταν τήν πεντάμορφη Χαΐδω ἀπό τήν Κιάφα. Δέν εἶχε μείνει ἄνθρωπος πού νά μήν ἔλεγε: Χαρά στό ταιριασμένο τ’ ἀντρούγυνο· αἰτός παίρνει τήν περιστέρα κι ἡ περιστέρα τόν αἰτό.

Μά τή στιγμή πού πάτησε ἡ νύφη τό κατώφλι τῆς θύρας του γαμπροῦ κι ἔπεφταν τά ντουφέκια σά χαλάζι, ἔμπηξε ἡ νύφη ἕνα ξεφωνητό μεγάλο, σωριάστηκε κατά γῆς καί μαῦρο αἷμα πετάχτηκε ἀπ’ τά στήθια της καί χύθηκε σάν αὐλάκι πάνω στήν κάτασπρη κι ἠλιόπλουμη φορεσιά της!

‘Η Χαΐδω ἦταν νεκρή! Σκόρπιο κι ἄλαλο γύρισε πίσω ὄλο τό Σούλι μέ δακρυσμένα μάτια καί λύπη βαρειά στά στήθια. Μόνον ὁ γαμπρός ὁ Σπύρος δέ φάνηκε πουθενά.

Κανείς δέν τόν εἶδε κατά πού εἶχε κάνει. Κανείς δέν τόν εἶδε τί δρόμον εἶχε πάρει. Τό ἄλογο του γύρισε μονάχο στό σπίτι του χωρίς καβαλλάρη καί μέ τά χαλινάρια σβάρνα. ‘Αλλοι ἔλεγαν ὅτι θά ἔπεσε στό ποτάμι καί πνίγηκεν, ἄλλοι ὅτι θά τρύπωσε σέ καμμιά σπηλιά κι ἐκεῖ πέθανεν ἀπό τήν πίκρα του, χωρίς νά τόν ἰδῆ κανείς, κι ἄλλοι ὅτι ἐπῆρε τῶν ὀμματιῶν του. Τό Σούλι τόν ἔχασε, τό σπίτι του τόν ξέγραψεν ἀπό τούς ζωντανούς κι ἔκανε τά μνημόσυνά του!

‘Οπως ἡ λύπη τρώγει τή χαρά, ἔτσι κι ὁ καιρός τρώγει τή λύπη, σάν πού τρώγει κι ὄλα τά πράγματα. Πέρασαν χρόνια πολλά καί ξεχάστηκεν ὁ νυφιάτικος θάνατος τῆς Χαΐδως ἀπό τήν Κιάφα κι ὁ γαμπριάτικος χαμός του Σπύρου ἀπό τό Σούλι.

Μιά μέρα, ὕστερα ἀπό σαράντα χρόνια ἀπό τό σκοτωμό τῆς Χαΐδως καί τόν ξαφανισμό του Σπύρου, λίγους μῆνες ὕστερα ἀπό τόν πρώτο πόλεμο, πού ἔχουν κάνει οἱ Σουλιῶτες μέ τόν ‘Αλη-πασᾶ, ‘φανίστηκεν ἕνας καλόγερος, ξηντάρης ἀπάνω κάτω στήν ἡλικία, ψηλά στό μοναστήρι του Σουλιού, τό ἀθάνατο Κούγκι. ‘Ερχονταν ἀπό τό ‘Αγιον ‘Ορος κι ἤξερε πολλές γλώσσες, καί τά ρούσικα. ‘Εφερε σταυρούς γιά τές γυναῖκες καί τά παλληκάρια καί κομπολόγια γιά τούς γέροντας καί τίς γριές. Κανένas δέν τόν εἶχεν ἰδεῖ ποτέ οὔτε εἶχε μάθει ποῦθε κρατοῦσεν ἡ γενιά του. ‘Ηταν πάντα κατσουφιασμένος, κι ὅταν τόν ρωτοῦσαν ποῦθε εἶναι, ἄλλαζε κουθέντα καί δέν ἀπολογιόταν. Σέ λίγο ἐκέρδισε τήν ἐμπιστοσύνη τῶν Σουλιωτῶν, ἔγινε γούμενος, πνευματικός καί δάσκαλος ὄλων τῶν Σουλιῶν καί τῶν Παρασουλιῶν. ‘Ωμνυαν ὄλοι στ’ ὄνομά του, καί δέν ἦταν κρίσι καί φιλονικία, πού νά μήν πᾶν σ’ αὐτόν. ‘Ο,τι ἔλεγεν ἦταν καλῶς εἰπωμένο, κι ὅ,τι ἔκανε καλῶς καμωμένο, κι ὄλοι τόν ἔλεγαν ‘Αι-Καλόγερο.

Τό ψυχασάβδατο συνήθιζαν οἱ Σουλιῶτες νά κάνουν μνημόσυνα στό μοναστήρι του Κουγκιού. ‘Ο ‘Αἰ-Καλόγερος μνημόνευε τά πεθαμμένα ὀνόματα ὄλων τῶν σπιτιῶν του Σουλιού. Κοντά στούς ἄλλους ἔδωκε τή φυλλάδα τῶν πεθαμμένων καί ὁ μικρότερος ἀδελφός του ξαφανισμένου γαμπροῦ Σπύρου, γιά νά τούς μνημονεύση. ‘Ο γούμενος ἄρχισε νά μνημονεύη τά ὀνόματα ψηλά στές σκουτέλες, πού ἦταν γεμάτες κόλλυθα, καί ἀντί νά μνημονεύση τό ὄνομα «Σπύρος», πού ἦταν γραμμένο στή φυλλάδα, μνημόνευε «Χαΐδω», πού δέν ἦταν γραμμένον. ‘Ο Φώτιος, πού εἶχε τ’ αὐτιά του ἐκεῖ, τό κατά-

* ‘Από τά «Νεοελληνικά ‘Αναγνώσματα» τῆς Α’ Γυμνασίου, ‘Αθήνα 1956, σσ. 226-228.

λαβε κι εἶπε τοῦ γούμενου:

-Σπύρο, δέσποτά μου, κι ὄχι Χαΐδω!

Ὁ γούμενος ξεροκατάπιε δυό τρεῖς φορές μὴ μπορῶντας νά ξεστομίση τὸ ὄνομα τοῦ Σπύρου, ἀλλ' ὁ Φῶτος τοῦ μετάειπε:

- Μνημόνεψε, Ἅγιε γούμενε, τὸ ὄνομα τοῦ Σπύρου μου!

Στὴ στιγμή τοῦ γούμενου τὰ μάτια ξεχείλισαν ἀπὸ τὰ δάκρυα, κι ὅπως ἦταν γιεροφορεμένος μέ τὸ θυμιατήρι στό δεξί καί μέ τὴ φυλλάδα στό ζερβὶ ἀγκάλιασε τὸ Φῶτο καί τοῦ εἶπε κλαίγοντας.

-Ἡ Χαΐδω, Φῶτό μου, θέλει μνημόνευμα! Ὁ Σπύρος ζῆ κι εἶναι μπροστά σου!

Ξαπόρεσαν ὅλοι ὅσοι βρισκόνταν στὴν ἐκκλησιά τοῦ Κουγκιοῦ, μαθόντας ὅτι ὁ ἄγνωστος γούμενος ἦταν ὁ γαμπροχαμένος Σπύρος, κι ἀπὸ τότε τὸν ὠνόμασαν ἀπὸ Ἄι-Καλόγερο, πού τὸν ἔλεγαν, Καπετάν Καλόγερο, καί σ' ὅλους τοὺς πολέμους, πού ἔκανε τὸ Σούλι μέ τὸν Ἀλῆ-

πασᾶ, ἦταν πρῶτος καί πάντα χρησίμευε νά καταπαύη τές διχόνοιες, πού φύτρωναν ἀνάμεσα στοὺς ἀρχηγούς τοῦ Σουλιοῦ.

Στὲς 18 Ἀντριῶς τοῦ 1803, λίγες μέρες ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο χαλασμό τοῦ Σουλιοῦ, ὁ Καπετάν Καλόγερος, μὴ θέλοντας νά παραδώσῃ τὰ χέρια τοῦ τυράννου τὸν ἑαυτὸν του, τοὺς δώδεκα συντρόφους του καί τὸ ἀγαπημένο του Κούγκι, ἀφοῦ περικυκλώθηκεν ἀπὸ χιλιάδες ὀχτροὺς καί δέν εἶχεν ἄλλο τρόπο νά τοὺς σκοτώσῃ, κι ἀφοῦ μετάλαβε τοὺς συντρόφους του, ἔρριξε μὰ πιστολιά μέσα στό ὑπόγειο τῆς ἐκκλησιᾶς, πού βρισκόνταν ἑκατὸ βαρέλια γεμάτα μπαρουτί, ἀνατινάχθηκαν στὸν ἀέρα ἀνακατωμένοι μέ φωτιά, καπνὸ, ἄρματα, πέτρες, ξύλα, αἵματα, δόγγους, κλάμματα, λαχτάρια καί κουρνιαχτό. Κι ἡ Ἱστορία στό πλάι τοῦ Σουλιοῦ ἔγραφε μέ ἄσβεστα χρυσᾶ γράμματα τὸ ὄνομα τοῦ Καπετάν Καλόγερου «Σαμουήλης»!

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Πρωτοπρ. Πολύκαρπος Γρ. Τύμπας «Ὑμνολογικὸ καί Ἁγιολογικὸ Λεξικὸ», *Πρότυπες Θεσσαλικές Ἐκδόσεις, Τρίκαλα 2006*

Σέ 2η ἔκδοση, συμπληρωμένη καί ἐπαυξημένη, ἐγκεκριμένο ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας γιὰ τίς Σχολικὲς Βιβλιοθήκες, κυκλοφορεῖ τὸ «Ὑμνολογικὸ καί Ἁγιολογικὸ Λεξικὸ» τοῦ πολυγραφώτατου Πρωτοπρεσβυτέρου π. Πολυκάρπου Γρ. Τύμπα, τὸ ὁποῖο, στὰ πλέον τῶν ἑξὶ χιλιάδων λημμάτων του, περιλαμβάνει τὴν ἐρμηνεῖα ἀγνώστων λέξεων τῶν λειτουργικῶν διδλίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Γιὰ τὸ Λεξικὸ αὐτὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος ἀναφέρει ὅτι εἶναι ἓνα ἀξιόλογο πόνημα «μέλλον ἵνα ἀποδῇ χρῆσιμον

βοήθημα εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν ὠρισμένων σπανίων λέξεων τοῦ ὑμνογραφικοῦ ἡμῶν πλούτου», ἐνῶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος σημειώνει ὅτι «ὁ Χριστιανὸς μπορεῖ νά προστρέχει σ' αὐτὸ καί νά λύνει τίς ἀπορίες του». Χαρακτηριστικὸ τοῦ Λεξικοῦ αὐτοῦ εἶναι ὅτι τὰ λήμματα ἀναφέρονται στὸν τύπο τῶν λέξεων, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὲς συναντῶνται στὰ λειτουργικὰ κείμενα, μέθοδος πού διευκολύνει τὸν ἀναγνώστη, ἰδιαιτέρως ἐκεῖνον πού δέν εἶναι ἐξοικειωμένος μέ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καί τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα. Τὸ Λεξικὸ αὐτὸ εἶναι ἓνα ἰδιαιτέρως χρήσιμο βοήθημα γιὰ τοὺς ἱερεῖς, ἱεροψάλτες, θεολόγους, φιλόλογους, μαθητὲς καί σπουδαστὲς ἐκκλησιαστικῶν σχολείων καί σχολῶν.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Ι.Σ.Κ.Ε.: Νά συγκληθῆ ἡ Ἱεραρχία

Ἡ Ἱερά Σύνοδος Κληρικῶν Ἑλλάδος (Ι.Σ.Κ.Ε.) ἐξέδωσε τό ἀκόλουθο δελτίο τύπου:

«Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ ΙΣΚΕ κατά τήν μηνιαία Συνεδρίασή του μεταξύ τῶν ἄλλων θεμάτων ἀσχολήθηκε, ἐκ νέου, κατόπιν πολλῶν ἀντιδράσεων πρὸς αὐτό ἐκ τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου καί τοῦ εὐσεβοῦς πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ἐπίσκεψη τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου στόν αἵρεσιάρχη πάπα τῆς Ρώμης.

Τό Δ.Σ. τοῦ ΙΣΚΕ μέ Δελτίον Τύπου, πού ἐξέδωσε, εὐθύς ἀμέσως, στή Συνεδρίαση τοῦ μηνός Δεκεμβρίου 2006, εἶχε σαφέστατα διαφωνήσει μέ τήν μελετωμένη αὐτή ἐπίσκεψη, καί διαμαρτυρήθηκε ἔντονα, γιατί ὁ Μακαριώτατος δέν εἶχε τήν ἔγκριση τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλά καί τοῦ θεματοφύλακα τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεώς μας εὐσεβοῦς λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Στή σημερινή του δέ Συνεδρίαση μέ ὁμόφωνη ἀπόφασή του τό Δ.Σ. τοῦ ΙΣΚΕ παρακαλεῖ τούς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος νά ζητήσουν ἀπό τόν Μακαριώτατο καί Πρόεδρο αὐτῆς νά παράσχει ἐξηγήσεις ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας γιά τήν ἐπίσκεψή του αὐτή, ἡ ὁποία ἄλλωστε, ἔτσι ὅπως ἐξελίχθησαν τά γεγονότα, δέν εἶχε κανένα οὐσιαστικό ἀποτέλεσμα.

Μέ αὐτή τή διαδικασία παρουσίας τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εὐελπιστοῦμε, ὅτι θά ἀποφευχθοῦν στό μέλλον παρόμοιες ἐνέργειες, πού σκανδαλίζουν δάναυσα τό χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

Ἱερά Βιβλία Μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν

Διαβάσαμε στήν ἐφημ. *Ἡ Καθημερινή*

(2.2.2007) ὑπό τόν τίτλο: «Ἱερά Βιβλία μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν» καί ὑπότιτλο «Παρουσίαση στόν Πάπα», τά ἐξῆς:

«Τά μέλη τοῦ ιδρύματος «Διαθρησκειακῶν καί Διαπολιτισμικῶν Ἐρευνῶν καί Διαλόγου» παρουσίασαν στόν Πάπα Βενέδικτο ΙΣΤ' τά Ἱερά Βιβλία τῶν τριῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, πού κυκλοφόρησαν σέ μιά ἐνιαία εἰδική ἐκδοση. «Στόχος τῆς ἐκδόσεως τῶν τριῶν Ἱερῶν Βιβλίων σέ ὁμοειδή μορφή ὑπῆρξε ἡ ἔμπνευση καί συμπλήρωση τοῦ διαλόγου, πού εἶναι τόσο ἀπαραίτητος μεταξύ τῶν τριῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν», ὑπογράμμισε στή χθεσινή ὁμιλία του πρὸς τόν Πάπα ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως κ. Δαμασκηνός Παπανδρέου.*

Στόχος τοῦ ιδρύματος, στό ὁποῖο συμμετέχουν κορυφαῖες προσωπικότητες τῶν τριῶν θρησκειῶν, ἐνῶ ὁ Βενέδικτος ὑπῆρξε ἀπό τά ἰδρυτικά του μέλη, εἶναι ἡ ἐνίσχυση τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου, ἡ ἀλληλογνωριμία καί ἀλληλοκατανόηση πιστῶν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, Χριστιανισμοῦ καί Ἰσλάμ».

* **Σημ. «Π»:** Πρόκειται γιά τόν γνωστό πρωτεργάτη τοῦ οἰκουμενισμοῦ πρῶην Μητροπολίτη Ἑλβετίας, ὁ ὁποῖος, μετά τό ἐγκεφαλικό πού ἔπαθε πρὸ ἐτῶν, παροπλίσθηκε λαδῶν τόν τίτλο τοῦ Ἀδριανουπόλεως. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπανέρχεται.

Πὼς βλέπουν οἱ Οὐνίτες τή θέση τοῦ πάπα στήν ὑπό ἔνωσιν ἐκκλησία

Διαβάσαμε στή Ἐφημ. *Καθολική*, (23.1.2007), ὄργανο τῶν ἐν Ἑλλάδι Οὐνιτῶν, τά ἐξῆς ἐνδιαφέροντα:

«ΤΟ ΚΟΙΝΟ Πρωτοχρονιάτικο Μήνυμα πού ὑπέγραψαν οἱ τρεῖς Ἱεράρχες τῶν νησιῶν μας, ἔρχεται νά προστεθῆ στά θετικά δῆματα πού τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐμπνέει στίς δύο Ἐκκλησίες μας, γιά τήν προσέγγιση καί τήν συνεργασία στά θέματα ἀγάπης καί ἀλληλεγγύης. Παρά τόν το-

πικό χαρακτήρα του, έχει πανεθνική απήχηση και γίνεται δεκτό από κάθε γνήσιο Χριστιανό με αναπτειρωμένες τίς ἐλπίδες για μία ἔνωση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς πατρίδας μας. Μία ἔνωση πού δέν σημαίνει οὔτε ἀπορρόφηση, οὔτε ἐπικυριαρχία, οὔτε ἀνταγωνισμούς, οὔτε προσηλιτισμό. Σημαίνει ὑποταγή ὄλων στό Εὐαγγέλιο τῆς Βασιλείας, πού, σύμφωνα μέ τήν παραγγελία τοῦ Κυρίου, πρέπει νά κηρυχθῆ “εἰς πάντα τά Ἔθνη”, μέ συντεταγμένη Ἱεραρχία, νόμιμη Διάδοχο τῶν Δώδεκα, καί μέ καθορισμένη τή θέση τοῦ Διοικητικοῦ Σώματος, **καί μέσα σ’ αὐτό, τή θέση τοῦ διαδόχου τοῦ Προτοκορρυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου, ὡς “Προκαθημένου τῆς Ἀγάπης” καί ἐγγυητοῦ τῆς παρακαταθήκης τῆς ἀληθείας καί τῆς ἀγάπης».**

Καί οἱ μουσουλμάνοι στήν πανθηρσκεία

Διαβάζουμε στήν ἐφημ. *Μακεδονία* (4.1.2007 σ. 49) ὅτι τό Ἰσλαμικό Συμβούλιο τῆς Ἰσπανίας ζήτησε «τή μετατροπή τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Κόρδοβας –πρώην τέμενος Ἰσπανίας– σέ ἕναν οἰκουμενικό ναό ὄλων τῶν θρησκείων καί σύμβολο τῆς παγκόσμιας πνευματικότητας».

Σχόλιο «Π»: Στό παιχνίδι λοιπόν τοῦ πανθηρσκειακοῦ ἀχταρμᾶ καί οἱ μουσουλμάνοι.

Σέγγεν III ἐν ὄψει

Ὁ ὑπουργός Δημοσίας Τάξεως κ. Βύρων Πολύδωρας γνωστοποίησε τήν πρόθεση τῆς κυβερνήσεως νά προσχωρήσει καί ἡ Ἑλλάδα μαζί μέ τίς ὑπόλοιπες –ὅπως εἶπε– 18 χῶρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως στή «Συνθήκη τοῦ Prum» (γνωστότερη ὡς Σέγγεν III).

Ὅπως διαβάζουμε στήν ἐφημ. *Κέρδος* (14.2.2007, σ. 64) «ὁ κ. Πολύδωρας παραδέχτηκε ὅτι ἡ συνθήκη προβλέπει τήν ἀνταλλαγή πληροφοριῶν πού σχετίζονται μέ τό DNA καί παράλληλα ἰσχυρίστηκε ὅτι ἡ χώρα μας δέν διαθέτει ἀρχεῖο DNA. Ὅταν ὁμως τοῦ ἐπισημάνθηκε ὅτι ἀπό ἄρθρο τῆς σύμβασης ὑποχρεώνονται τά κράτη-μέλη νά δημιουργήσουν τέτοιον

ἀρχεῖο, ἀναγκάστηκε νά παραδεχθεῖ ὅτι αὐτό θά ἀντιμετωπιστεῖ σέ εὐθετότερο χρόνο».

Τηλεκοριός στό σπίτι!

Κάτω ἀπό αὐτόν τόν τίτλο τά Δόλ-ια Νέα (30.1.2007, σ. 12) (Δ.Ο.Λ.=Δημοσιογραφικός Ὁργανισμός Λαμπράκη) διαφημίζουν τήν νέα «ὑπηρεσία» τοῦ Ο.Τ.Ε., διά τῆς ὁποίας θά μποροῦν οἱ χρήστες τοῦ νέου γρήγορου Internet (ADSL), νά παρακολουθοῦν τό σπίτι ἢ τό γραφεῖο τους ἀπ’ ὅπου καί ἂν βρίσκονται. Μέ τή διαφορά ὅτι ἔτσι θά μπορεῖ νά τό παρακολουθεῖ καί ὁ Μεγάλος Ἀδελφός (Big Brother) τοῦ παγκοσμίου συστήματος.

Σχόλιο «Π» Ἔτσι θά στηθεῖ μέ τή δική μας χαρούμενη συγκατάθεση (ἂν ὄχι τό παρακαλητό) ἡ παγκόσμια δικτατορία τοῦ Μεγάλου Ἀδελφοῦ. Internet καί κινητά εἶναι τά ἐργαλεῖα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης.

Ὅπως τονίσθηκε καί σέ τηλεοπτική ἐκπομπή (Εὐαγγελᾶτος) πωλοῦνται στήν ἀγορά προγράμματα μέσῳ τῶν ὁποίων μπορεῖ ὁ καθένας νά ἀκούει καί νά βλέπει (ἂν τό κινητό ἔχει κάμερα) τί λέει ἢ τί κάνει ὁ κάτοχος ὁποιοῦδήποτε κινητοῦ, ἔστω καί ἂν αὐτό εἶναι κλειστό!

Τό ἴδιο μπορεῖ νά συμβεῖ καί μέ τίς ἀσύρματες κάμερες παρακολούθησης. Ἐκεῖ πού (λόγῳ τῆς καλλιεργούμενης ψύχωσης τῆς τρομοκρατίας καί τῆς ἀνασφάλειας) ἐγκαθιστᾶ κάμερες γιά νά προστατευθεῖ, δίνει τή δυνατότητα νά τόν παρακολουθοῦν μέσα στό ἴδιο τό σπίτι ἢ τό κατάστημά του!

Ἄς ξυπνήσουμε ὅσο ἀκόμη εἶναι καιρός!

Γονεῖς προφυλάξτε τά παιδιά σας!

Διαβάζουμε στό ἔνθετο «Ἐπιλον» τῆς *Κυριακάτικης Ἐλευθεροτυπίας* ὑπό τόν τίτλο «Κάνε φόνους, πάρε bonnus» γιά ἕνα ἠλεκτρονικό παιχνίδι.

Ὁ ὑπότιτλος τοῦ δημοσιεύματος τά λέει ὅλα: «Πρόκειται γιά τό πιό “ἄγριο” ἠλεκτρονικό παιχνίδι πού δημιουργήθηκε ποτέ, στό ὁποῖο ἢ βία καί ἢ διαβολή δέν εἶναι ἀπλῶς ὄπλα, εἶναι

πωλείο, τό όποιο διαφημίζεται καί άπό τίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ *Τόλμη* τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, άνοιξε πρίν έναμισυ χρόνο στό κέντρο τῶν Ἀθηνῶν. Στό διδλιοπωλείο αὐτό θρίσκει κανεῖς ώραϊα όρθόδοξα διβλία, κομποχοίνια, σταυρούς καί λοιπά έκκλησιαστικά εῖδη. Ὅλα αὐτά όμως συνυπάρχουν μέ πλήθος διβλιων άσυμβίβαστων μέ τήν όρθόδοξη πίστη. Συγκεκριμένα, στό διδλιοπωλείο θρίσκει κανεῖς διβλία άπό διαφόρους άποκρυφιστικούς έκδοτικούς οἴκους, τά όποια έχουν περιεχόμενο βουδδιστικό, άποκρυφιστικό, έσωτεριστικό, νεοεποχίτικο. Ἔτσι, θρίσκει κανεῖς διβλία για ρεφλεξολογια, αὐτοθεραπεία, χρωματοθεραπεία, κρυσταλλοθεραπεία, έναλλακτικές ψευδοθεραπείες κατά τοῦ καρκίνου, άνθοϊάματα Μπάχ, βοτανοθεραπεία. ιριδολογια κ.ά. Ἐπίσης διβλία βουδδιστικοῦ προσανατολισμοῦ για

τίς έπιθανάτιες καί μεταθανάτιες έμπειρίες, διβλία μέ όραματισμούς καί τεχνικές διαλογισμοῦ, μέ άποσπάσματα άπό τή Μπαγκαδάτ Γκιτά (τό ιερό έπος τῶν Ἰνδουιστῶν), μέ αναλύσεις προηγουμένων ζωῶν, μέ αναφορές στόν Βούδδα, στό κάρμα, στό σαμανισμό, τήν τηλεπάθεια, τήν άγγελική «θεραπεία». Δέ λείπουν, άκόμα, τά διβλία μέ «ψυχοθεραπείες» τῆς Νέας Ἐποχῆς, πού κινούνται άπό τίς άνατολικές θρησκευτικές πρακτικές έως τόν έγωκεντρισμό. Ὑπάρχει καί ένα «έγχειρίδιο άνανέωσης μετά τό διαζύγιο» καί ένα όγκῶδες διβλίο μέ σκανδαλιστικό περιεχόμενο.

Τό έρώτημα εῖναι: Πώς διαφημίζεται ώς όρθόδοξο ένα διδλιοπωλείο πού προωθεῖ τά προαναφερθέντα; Πώς καλούνται, άπό έπίσημα έκκλησιαστικά περιβάλλοντα, οἱ χριστιανοί νά τό έπισκεφθοῦν;

ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ

Διμηνιαία έκδοση τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου
για τήν Ἑλληνορθόδοξη Παράδοση «Παρακαταθήκη»
Κωδικός ΕΛ.ΤΑ. 5142

Ἐκδότης - υπεύθυνος κατά τόν νόμο: Βασιλική σύζ. Ἡρ. Λαμπροπούλου
Σύμβουλος Ἐκδόσεως: Μοναχός Ἀρσένιος Βλιαγκόφτης
Ἐπεύθυνος τυπογραφείου: TypOffset Β. Κουκουλῆς καί Σία Ο.Ε.

Ἐκτύπωση — Βιβλιοδεσία

Συνδρομή έσωτερικοῦ έτήσια: 10 εὔρώ

Συνδρομή έξωτερικοῦ έτήσια: 30 εὔρώ

Συνδρομή Κύπρου έτήσια: 7 λίρες Κύπρου

Ἐπιστολές - Συνδρομές: Περιοδικόν ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ

Τ.Θ. 18407 – 540 03 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τά ένυπόγραφα άρθρα έκφράζουν τίς άπόψεις τῶν συγγραφέων τους καί ακολουθοῦν τήν όρθογραφία τους.

© ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ

Ἐπιτρέπεται ἡ άναδημοσίευση, κατόπιν γραπτῆς άδειας άπό τήν διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ.

